

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

Katedra demografie a geodemografie

**REGIONÁLNÍ DIFERENCIACE PLODNOSTI
MLADÝCH ŽEN V ČESKÉ REPUBLICE**

REGIONAL DIFFERENCES IN FERTILITY OF TEENAGER
WOMAN IN THE CZECH REPUBLIC

Bakalářská práce

Petra Vokatá

2013

Vedoucí bakalářské práce: RNDr. Jiřina Kocourková, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně, a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 10. 5. 2013

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce RNDr. Jiřině Kocourkové, Ph.D. za cenné rady a poskytnutou pomoc. V neposlední řadě děkuji také Mgr. Kateřině Válkové za trpělivost, cenné komentáře a věnovaný čas. Dále děkuji své rodině a blízkým, kteří pro mne byli po dobu psaní této práce oporou.

Regionální diferenciace plodnosti mladých žen na území České republiky

Abstrakt

Cílem této práce je analyzovat proměnu vývoje reprodukčního chování mladých dívek do 20 let během sledovaných období 1987–1989, 1998–2000 a 2009–2011. Teoretická část popisuje okolnosti časného rodičovství a zaměřuje se na vliv legislativních okolností mateřství. Problematika je doplněna o teoretické koncepce. Od 90. let 20. století nastaly mimo jiné změny především v plodnosti mladých dívek, která je podmíněna i změnou hodnotového systému a priorit. K posouzení změn myšlenkového pochodu mladých žen posloužila empirická šetření. Trend snižování plodnosti mladých dívek a posouvání rodičovství do vyšších věků je pro Českou republiku v průběhu sledovaných let hlavním charakteristickým rysem reprodukčního chování. Analýza byla zaměřena na rozbor vývoje regionální diferenciace dle krajů. Kraj Hlavní město Praha a Ústecký kraj patří mezi kraje s nejnižšími a naopak nejvyššími hodnotami měř plodnosti mladých dívek.

Klíčová slova: mladá matka, časně mateřství, plodnost, kraj

Regional differences in fertility of teenager woman in the Czech Republic

Abstract

The aim of this thesis is to analyse the changes in reproductive behaviour of young girls under the age of 20 between the following periods 1987-1989, 1998-2000 and 2009-2011. Theoretical part describes the circumstances of early parenthood and concentrates on the influence of legislative circumstances of maternity. Since 1990s other changes have occurred as regards fertility behaviour of young women which was influenced by new value system. The decrease in total fertility rate as well as postponement in childbearing are the main characteristic features of the Czech population. Regional analysis has revealed that Prague region and Ústecký region belong to the regions with the lowest and the highest value of fertility rate of women under the age of 20.

Keywords: young mother, early motherhood, fertility, region

OBSAH

Přehled použitých zkratk	6
Seznam obrázků	7
Seznam tabulek	9
1 Úvod	10
2 Metodika a zdroje dat	13
3 Okolnosti časného mateřství	17
3.1. Zdravotní legislativa a antikoncepce.....	17
3.2. Legislativa umělého přerušení těhotenství.....	21
3.3. Rodinná a populační politika	24
3.4. Shrnutí.....	26
4 Přístupy k časnému rodičovství	27
4.1. Dva pohledy na časně rodičovství.....	27
4.2. Rozhodovací proces mladých dívek.....	30
5 Vývoj plodnosti žen v České republice	33
5.1. Trendy vývoje plodnosti žen v ČR.....	33
5.2. Trendy vývoje plodnosti mladých dívek do 20 let v ČR.....	37
5.3. Regionální variabilita plodnosti žen.....	40
6 Regionální variabilita plodnosti mladých žen v České republice	43
7 Plodnost mladých dívek do 20 let ve vybraných krajích	49
8 Závěr	52
Seznam použité literatury	55
Seznam použitých datových zdrojů	59
Přílohy	60

PŘEHLED POUŽITÝCH ZKRATEK

ČSÚ	Český statistický úřad
ČR	Česká republika
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
SLDB	Sčítání lidu, domů a bytů
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
ÚZIS	Ústav zdravotnických informací a statistiky

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1	Podíl žen užívající lékářem předepsanou antikoncepci v České republice v letech 1980–2011 (k 31.12., %)	20
Obr. 2	Vývoj podílu žen užívající hormonální antikoncepci sledovaných podle kraje sídla zdravotnického zařízení v roce 2000 a 2011 (k 31.12, %)	20
Obr. 3	Vývoj indexu umělé potratovosti v České republice od roku 1980 do roku 2011(%)	22
Obr. 4	Míry umělé potratovosti dle kraje bydliště ženy v roce 2000 a 2011(‰)	23
Obr. 5	Kritické body a východiska těhotenství adolescentů	31
Obr. 6	Vývoj úhrnné plodnosti v letech 1980 – 2011 v České republice	33
Obr. 7	Průměrný věk matek při narození dítěte v letech 1980 – 2011 v České republice	34
Obr. 8	Podíl živě narozených dětí mimo manželství na celkovém počtu živě narozených v České republice (%)	35
Obr. 9	Míry plodnosti žen podle věkových skupin žen ve sledovaných obdobích v České republice (‰)	36
Obr. 10	Míry plodnosti žen ve věku 15 – 19 let ve sledovaných obdobích v České republice (‰)	37
Obr. 11	Míry plodnosti mladých dívek dle jednotek věku ve sledovaných obdobích v České republice (‰)	38
Obr. 12	Míry umělé potratovosti žen ve věku 15 – 19 let ve sledovaných obdobích v České republice (‰)	39
Obr. 13	Míry umělé potratovosti mladých dívek dle jednotek věku ve sledovaných obdobích v České republice (‰)	39
Obr. 14	Úhrnná plodnost žen za kraje České republiky ve sledovaných obdobích	40
Obr. 15	Průměrný věk matek při narození dítěte dle krajů České republiky ve sledovaných obdobích	41
Obr. 16	Míry plodnosti mladých dívek do 20 let dle krajů v České republice ve sledovaných obdobích (‰)	44
Obr. 17	Míry umělé potratovosti mladých dívek do 20 let dle krajů v České republice ve sledovaných obdobích (‰)	45
Obr. 18	Podíl specifické míry plodnosti mladých žen do 20 let na úhrnné plodnosti žen v České republice, 1987–1989 (%)	46
Obr. 19	Podíl specifické míry plodnosti mladých žen do 20 let na úhrnné plodnosti žen v České republice, 1998–2000 (%)	46

Obr. 20 Podíl specifické míry plodnosti mladých žen do 20 let na úhrnné plodnosti žen v České republice, 2009–2011 (%)	47
Obr. 21 Míry plodnosti podle věku matky v kraji Ústeckém ve sledovaných obdobích.....	49
Obr. 22 Míry plodnosti podle věku matky v kraji Hlavní město Praha ve sledovaných obdobích	50

SEZNAM TABULEK

Tab. 1	Vývoj diferenciacie souboru krajů podle úrovně míry plodnosti dívek do 20 let v České republice ve sledovaných obdobích	44
Tab. 2	Vývoj diferenciacie souboru krajů podle úrovně podílu specifické míry plodnosti mladých žen do 20 let na celkové úhrnné plodnosti žen v České republice ve sledovaných obdobích.....	48

Kapitola 1

1 Úvod

Pádem komunistického režimu v roce 1989 se změnil nejen demografický vývoj, taktéž společenské, ekonomické a sociální postavení obyvatel státu. S novou érou života nastává nejen nový trend snižování plodnosti mladých lidí, nýbrž i celkové úhrnné plodnosti. Ačkoliv úhrnná plodnost žen začala od roku 1999 postupně stoupat, plodnost mladých dívek do 20 let se stále snižovala. Mladí lidé své rodičovství odkládají do vyšších věků. Tento trend po roce 1999 vystihuje Hana Hašková jako důsledek odkládání rodičovství generací narozených zejména v 70. letech (Hašková, 2009, str. 18). Fenomén zvyšujícího se věku matky při narození prvního dítěte se v posledních letech stal jedním z charakteristických znaků demografického vývoje České republiky. V roce 2011 se průměrný věk matky při porodu blížil až k hranici 30 let. Tento vývoj je obdobný jako v západních vyspělých zemích. Dlouhodobý pokles plodnosti nejmladších věkových skupin zaznamenaný na úrovni České republiky je bezpochyby spjat i se změnou hodnotového systému mladých lidí a preferencí priorit nepříliš souvisejících s institucí rodiny.

Téma bylo vybráno s ohledem na aktuálnost a důležitost problematiky reprodukčního chování mladých dívek. Hlavní část práce je zaměřena na regionální diferenciaci plodnosti mladých dívek v České republice. Demografická analýza poskytla obraz změn úrovně plodnosti mladých dívek a reprodukčního chování, charakterizující demografické jednání mladých žen české společnosti. Analýza vývoje plodnosti byla provedena na úrovni krajů České republiky a to v dlouhé časové řadě dvaceti pěti let. Z těchto let byla pro analýzu plodnosti žen do 20 let vybrána tři časová období po třech letech, mapující důležité zvraty v demografickém vývoji státu. Na základě výše uvedeného bylo prvním obdobím zvoleno rozmezí v letech 1987–1989, popisující situaci před sametovou revolucí, následně bylo zvoleno období nejnižší úhrnné plodnosti 1998–2000, obdobím odrážející nejaktuálnější obraz vývoje České republiky bylo vybráno období 2009–2011. Během dlouhého časového období došlo ke změnám územní struktury krajů v České republice, nelze také opomenout zánik Československé republiky v roce 1993 a zároveň vznik samostatného státu Česká republika. Tato fakta vzhledem ke srovnatelnosti dat nelze opomenout během interpretace. Pro účel této práce byl po celé období nehledě na změny územní struktury používán název Česká republika.

Pro práci bylo jako primární zvoleno zaměření se na mladé dívky. Z demografického pohledu je za mladou dívku v kontextu načasování těhotenství považována žena ve věku

do 20 let, stejná definice mladé dívky je použita i v této práci se specifikací na věkovou skupinu 15–19 let. Z pohledu sociologického můžeme mládí definovat poněkud odlišným způsobem, ne pouze na základě věkové hranice. Josef Alan definuje velice výstižně sociologický popis mládí. Mládí je považováno za životní etapu, za období druhé socializační fáze. Toto období je charakterizováno jako období opuštění dětství, tedy odnaučování, ale zároveň jde o období vyplněné přípravou na převzetí sociálních rolí, spojené s kompetencí a zodpovědností. V mládí dominuje proces personalizace a individualizace, kdy si člověk sám začíná určovat nejen své postavení, ale i své úlohy. Autor také z pohledu sociologického registruje změny v této životní etapě, kdy se mění celý model mládí, který ztrácí svou dřívější podobu a dochází k urychlenému přechodu do dospělosti, tohoto si autor všímá již v roce 1989, v období doznívání relativně vysoké plodnosti, v období po němž následují převratné změny (Alan, 1989, str. 148–155).

K účelu popisu vývoje úhrnné plodnosti mladých dívek a okolních vlivů spjatých s časnou plodností byla použita data publikovaná Českým statistickým úřadem, popřípadě Úřadem zdravotnických informací a statistik, dále také data ze Sčítání lidu, domů a bytů. Východiskem pro utvoření představy o hodnotovém systému mladých lidí byla určitá výběrová šetření, zaměřená přímo na preference a životní styl mladých osob.

Cílem práce je postihnout změny plodnosti mladých dívek na území České republiky a odpovědět si na následující otázky: Jaký podíl tvoří plodnost mladých žen ve věku 15–19 let na celkové plodnosti žen? Jak se změnil význam reprodukčního chování žen ve věku do 20 let? Jak velká je změna regionální variability plodnosti této věkové kategorie žen? Jak silně diferenciované jsou hodnoty plodnosti na úrovni krajů České republiky?

K formulaci hypotéz práce mimo vlastního uvážení a domněnek přispěla zjištění několika autorů. Dle Válkové je skupina mladých matek do 24 let relativně méně zastoupenou skupinou z hlediska celkové plodnosti. Pro mladé matky do 24 let je charakteristické snižování podílu plodnosti na celkové plodnosti žen, při zachování stále úrovně plodnosti v nejnižší věkové kategorii. V průběhu let je znatelný pokles plodnosti těchto mladých dívek, kdy v období první republiky připadalo 0,7 dítěte na ženu, ovšem na počátku 21. století došlo k poklesu na 0,3 dítěte na ženu (Válková, 2012, str. 93). Na základě těchto výsledků je možno předpokládat, že totožný vývoj postihl konkrétně i věkovou skupinu žen 15–19 let. Pohled na regionální variabilitu podává například Novákova analýza, která popisuje vývoj regionální diferenciacie na úrovni okresů České republiky. Úhrnná plodnost se kolem 90. let vyznačuje rostoucí variabilitou, na kterou navazuje období s klesajícími rozdíly mezi okresy, následně s přechodem do nového tisíciletí a zvyšující se plodností dochází opět k nárůstu variability okresů (Novák, 2011, str. 90,91). Na základě těchto výsledků je možno se domnívat, že bude vývoj regionální diferenciacie krajů podobný vývoji okresů Česka. Bartoňová, jejíž hodnocení použil pro zformulování hypotéz své práce Novák, uvádí předpoklad, že změna demografického chování zasáhla ekonomicky, sociálně i demograficky v první řadě vyspělejší země. Zároveň autorka vidí asociaci mezi změnou trendů plodnosti a kulturními vzorci chování, sociální politikou, vzděláním a postavením žen v jednotlivých zemích (Novák, 2011, str. 14). Závěry Novákovi práce potvrzují, že se Hlavní město Praha na základě vyšší vzdělanosti a ekonomické vyspělosti samostatně vyděluje od ostatních regionů a po celá 90. léta se řadí mezi regiony

s nejnižší úhrnnou plodností žen (Novák, 2011, str. 91). Dle tohoto tvrzení lze zvažovat možnost, že se ekonomicky vyspělý kraj Hlavní město Praha vydělí od ostatních krajů i pokud jde o plodnost mladých dívek. Na základě výše uvedeného byly pro práci zvoleny tři hypotézy, které zní: Podíl plodnosti mladých žen na úhrnné plodnosti žen se ve sledovaném období snižoval. Regionální rozdíly v úrovni plodnosti mladých žen se na úrovni krajů snížily. Nejnižší úroveň plodnosti mladých matek je v kraji Hlavní město Praha.

Struktura práce je tvořena dvěma hlavními oddíly. Po úvodu následuje část první, která je zaměřená na teoretickou dimenzi problematiky plodnosti mladých dívek. Prioritně je teoretické hledisko orientováno na okolnosti časného rodičovství, s důrazem především na legislativní okolnosti mateřství. Konkrétně na zdravotní legislativu a antikoncepci, legislativu umělého přerušování těhotenství, dále také rodinnou a populační politiku. První kapitola uzavírá stručné shrnutí. V druhé kapitole je popsána metodika práce, na níž navazuje kapitola třetí, kde jsou zachyceny dva přístupy k časnému rodičovství a nadále nastíněn rozhodovací proces mladých dívek vedoucí k volbě rodičovství. Následující část práce je tvořena demografickou analýzou problematiky plodnosti žen do 20 let. V této části je analyzován vývoj plodnosti žen v České republice jako celku, i na úrovni krajů. Pozornost je zaměřena s těžejně na reprodukční chování nejmladší věkové skupiny dívek ve věku 15–19 let a na regionální diferenciaci na úrovni krajů České republiky.

Kapitola 2

2 Metodika a zdroje dat

Pro analýzu byla definována tři časová období, z nichž každé z nich reprezentuje část trendu vývoje plodnosti v České republice v posledních dvaceti pěti letech. Pro omezení vlivu náhodných výkyvů v plodnosti mladých žen byla pro analýzu použita metoda konstrukce tříletých průměrů. Průměr tří let potom reprezentuje dané období. Sledovaná časová období jsou následující:

1. 1987–1989
2. 1998–2000
3. 2009–2011

První časové období 1987–1989 je obdobím těsně před sametovou revolucí, jehož charakteristickým rysem je doznívání relativně vysoké plodnosti. Toto období rámovala vysoká plodnost žen, kdy se reprodukce účastnilo v úhrnu přibližně 94 % z nich, s rozením dětí v tomto období ženy končily zpravidla před dovršením třicátého roku věku, plodnost byla tedy situována do nižších věkových kategorií (Kučera, 2000a, str. 12).

Druhé období 1998–2000 je definováno jako období nejnižší plodnosti. Právě v průběhu 90. let 20. století plodnost klesla na velmi nízké hodnoty, v roce 1999 dokonce úhrnná plodnost v České republice spadá na své historické minimum 1,13 dítěte na jednu ženu (Hašková, 2009, str. 22). Významné je nastolování trendu přesunu plodnosti do vyšších věkových kategorií.

Třetí období 2009–2011 je obdobím relativně vyšší plodnosti vlivem jejího přesunu do vyšších věkových kategorií. Především odklady narození dětí z předchozích let vedly k narůstání úhrnné plodnosti v České republice až na 1,5 živě narozených dětí na jednu ženu v roce 2008 (Rychtaříková, 2010a, str. 38). Odklady rodičovství nemusejí být jediným z faktorů ovlivňujícím relativně vyšší úhrnnou plodnost v tomto období. V letech 2009 a 2010 se úhrnná plodnost držela tisícinami mírně pod hodnotou 1,5.

Práce slouží k popisu vývoje plodnosti mladých dívek do 20 let ve vybraných časových obdobích na území České republiky. Regionální variabilita byla zkoumána na úrovni krajů. Z hlediska územní struktury státu došlo v posledních dvaceti pěti letech k několika změnám. V průběhu dlouhého zkoumaného období se územní struktura státu změnila. Zákon ze dne 9. dubna 1960 č. 36/1960 Sb., o územním členění státu stanovuje členění území Československé

republiky na kraje. Tímto zákonem bylo tehdejší území republiky rozděleno na deset krajů, ze kterých pouze tři kraje ležely na území současné Slovenské republiky (Zákon č. 36/1960 Sb.). I přesto, že k 1. 1. 1993 Československá republika zaniká a stávají se z ní dva samostatné subjekty, členění stanovené zákonem z roku 1960 se ve skutečnosti využívá nadále až do roku 2000. Rokem 2000 nabývá účinnosti Ústavní zákon č. 347/1997 Sb. ze dne 3. prosince 1997, kterým je území České republiky rozděleno na čtrnáct vyšších územních samosprávních celků, tedy na čtrnáct krajů (Zákon č. 347/1997 Sb.). Toto územní členění si přes drobné změny Česká republika zachovává dodnes. Drobné změny se týkají především změn názvů krajů. Dle zákona č. 176/2001 Sb. ze dne 16. května 2001 byl přejmenován kraj Budějovický na kraj Jihočeský, dále Jihlavský kraj na kraj Vysočina, Brněnský kraj na kraj Jihomoravský a Ostravský kraj se mění na Moravskoslezský kraj (Zákon č. 176/2001 Sb.). K druhému přejmenování došlo v roce 2011 dle zákona č. 135/2011 Sb., kterým je označení Vysočina nahrazeno označením Kraj Vysočina (Zákon č. 135/2011 Sb.). Ustanovení dle zákona č. 387/2004 Sb. říká, že se 25 obcí z kraje Vysočina přesouvá do kraje Jihomoravského, zároveň se 3 obce přesouvají z kraje Moravskoslezského do kraje Olomouckého (Zákon č. 387/2004 Sb.).

Vzhledem k výše zmíněným změnám územní struktury krajů nebyla pro demografickou analýzu k dispozici data pro první časové období 1987–1989 a část druhého časového období 1998–2000 za kraje srovnatelná a kompatibilní se současným územním členěním státu. Z tohoto důvodu byl pro potřebné roky zvolen postup přepočtu dat za okresy do současného krajského uspořádání. Jedná se o takzvaný „poloviční“ přepočet dat, který neposkytuje nástroj pro přepočet dat za obce, které byly vlivem nového krajského dělení rozděleny na dva celky spadající nově pod různé kraje. V případě této analýzy jsou předmětné obce do nynějších krajů zařazeny jako celek. Vzhledem k tomu, že jsou data použita pouze k jednorázovému srovnání a hlavně za dílčí věkovou skupinu, nemělo by toto omezení vést k zásadnějšímu zkreslení.

Základním ukazatelem pro zkoumání intenzity plodnosti podle věku ženy je míra plodnosti podle věku. Pro zhodnocení úrovně plodnosti celkové bylo využito ukazatele úhrnné plodnosti. Květa Kalibová tyto základní demografické ukazatele plodnosti definuje v Úvodu do demografie následně (Kalibová, 1997, str. 28):

Míra plodnosti dle věku je definována jako poměr počtu živě narozených dětí ženám ve věku x ke střednímu stavu žen ve věku x .

$$f_x = \frac{N_x^v}{P_x^z} \times 1000$$

f_x ...	míra plodnosti podle věku
N_x^v ...	počet živě narozených dětí ženám ve věku x
P_x^z ...	střední stav žen ve věku x

Pro výpočet měř plodnosti podle jednotek věku ve věkové skupině 15–19 let (obr. č. 11) musel být vzhledem k dostupnosti dat pro časové období 1987–1989 spočten střední stav k 1. 7. z koncových stavů k 31. 12., tudíž byly sečteny dva koncové stavy k 31. 12. a vyděleny dvěma.

Úhrnná plodnost je formulována jako ukazatel měřící intenzitu plodnosti a udávající počet dětí, které by se narodily jedné ženě během reprodukčního období při zachování charakteristik plodnosti po dobu 35 let.

$$\text{úp} = \sum_{x=15}^{49} f_x = \sum_{x=15}^{49} \frac{N_x^V}{P_x^Z} \times 1000$$

- úp ... úhrnná plodnost
 f_x ... míra plodnosti podle věku
 N_x^V ... počet živě narozených dětí ženám ve věku x
 P_x^Z ... střední stav žen ve věku x

Dále byl v práci k porovnání regionální variability taktéž použit výpočet podílů specifické míry plodnosti mladých dívek do 20 let na úhrnné plodnosti žen:

$$\text{Podíl plodnosti} = \frac{f_{15-19}}{\text{úp}} \times 100$$

- f_{15-19} ... míra plodnosti věkové skupiny žen 15 – 19 let
 úp ... úhrnná plodnost žen

Pro získání informace o časování plodnosti byl využit demografický ukazatel průměrný věk matky při narození dítěte, vycházející ze specifických měř plodnosti (Vaňo, Jurčová, Mészáros, 2003, str. 46):

$$xf = \frac{\sum x_s \times f_x}{\sum f_x}$$

- xf ... průměrný věk matky při narození dítěte
 f_x ... míra plodnosti podle věku
 x_s ... střed věkového intervalu

Pro vlastní analýzu indukované potratovosti byla použita data ČSÚ, od ÚZIS byl zároveň převzat již vypracovaný ukazatel obecné míry umělé potratovosti. Je nezbytné si uvědomit, že do roku 2004 uvedené instituce publikovaly nepatrně rozdílná data. ÚZIS před rokem 2004 data za interrupce publikoval pouze za české státní příslušnice, od roku 2005 se zavedl jednotný systém, kdy se evidují české občanky i cizinky s trvalým nebo dlouhodobým pobytem (Kocourková 2007, str. 51). V práci byly použity následující ukazatele indukované potratovosti:

$$po_x^u = \frac{A_x^u}{P_x^Z} \times 1000$$

- po_x^u ... specifická míra umělé potratovosti ve věku x
 A_x^u ... počet UPT ve věku x
 P_x^Z ... střední stav žen k 1. 7. ve věku x

$$\text{ipo}^u = \frac{A^u}{N_v} \times 100$$

ipo^u ... index umělé potratovosti

A^u ... počet UPT

N_v ... počet živě narozených

$$\text{ompo}^u = \frac{A^u}{P_{15-49}^z} \times 1000$$

ompo^u ... obecná míra umělé potratovosti

A^u ... počet UPT

P_{15-49}^z ... počet žen ve fertilním věku

Mimo jiné část práce pracuje také s podíly, které popisují podíl živě narozených dětí mimo manželství:

$$\text{Podíl živě narozených dětí mimo manželství} = \frac{N_v^{\text{mimo manželství}}}{N_v}$$

$N_v^{\text{mimo manželství}}$ ... živě narození mimo manželství

N_v ... živě narození celkem

Pro výpočet statistických ukazatelů byl použit program SPSS, ve kterém byly vždy pro vstupní soubor spočteny maximální hodnoty, minimální hodnoty, variační rozpětí, směrodatné odchylky, střední hodnoty, následně byl dopočten variační koeficient tímto způsobem:

$$\text{variační koeficient} = \frac{\text{směrodatná odchylka}}{\text{střední hodnota}} \times 100$$

Kapitola 3

3 Okolnosti časného mateřství

Na každého jedince naší společnosti má vliv nepřeborné množství faktorů, které mohou silně působit při jakémkoliv rozhodovacím procesu v průběhu života. Tyto faktory mohou být ekonomické, kulturní, sociální, společenské, biologické a zdravotní, též velmi důležitou úlohu hraje i legislativa. I proces rození dětí, jakožto velice individuální osobní záležitost, může být do jisté míry ovlivněn různými legislativními úpravami, opatřeními a zákony. Jiřina Kocourková ve svém článku zmiňuje důležitou pozici a úlohu státu, který svým vlivem a pomocí vydávaných opatření ovlivňuje životní podmínky rodin s dětmi, ovšem i působí nepřímou na rozhodování lidí o své reprodukci (Kocourková, 2009, str. 230). V první řadě je důraz kladen především na interrupční a zdravotní legislativu, která má z hlediska plodnosti mladých dívek silnější a určující význam. Těhotenství ve velmi mladém věku je povětšinou otázkou náhody či výsledkem rizikového chování, a většinou nebývá plánované. Legislativní okolnosti možnosti rozhodování o počtích, či o ponechání dítěte tak mají v této věkové skupině žen primární vliv. „Rozhodnutí těhotné dívky, zda si dítě ponechat, je přímo ovlivněno legislativou, která jí umožňuje volit v případě neplánovaného těhotenství alternativní možnosti mateřství“ (Vašková, 2006, str. 83).

3.1. Zdravotní legislativa a antikoncepce

Velmi silný vliv na plodnost mladých žen má bezesporu dostupnost antikoncepce. Mezi nejspolehlivější a nejžádanější metody v posledních letech patří potom antikoncepce hormonální. Jitka Rychtaříková masové rozšíření hormonální antikoncepce v České republice datuje do doby po roce 1989. Stejně tak jako antikoncepci, tak i možnost umělého ukončení těhotenství, autorka považuje za technologii, která ovlivňuje a umožňuje plánování nejen konečného počtu dětí, ale také načasování této události (Rychtaříková, 2010b, str. 47).

V současné době v České republice není přístup k hormonální antikoncepci komplikovaný. U mnoha mladých dívek jde naopak o zcela běžnou a přirozenou součást sexuálního života. Hormonální antikoncepce však není v České republice volně prodejným produktem, její prodej je vázán k lékařskému předpisu. Žena, která chce antikoncepci užívat, musí navštívit gynekologa, u kterého o lékařský předpis zažádá (Barták, 2006, str. 87). V současné době již dívka starší 15 let nepotřebuje souhlas rodičů tak, jak tomu bylo dříve dle

zákona č. 372/2011 Sb., tento zákon byl v nedávné době aktualizován zákonem č. 66/2013 Sb. ze dne 19. února 2013, který říká, že možnost poskytování zdravotních služeb nezletilému pacientovi (respektive předepsání hormonální antikoncepce dívce starší 15 let) je v současné době plně v kompetenci lékaře, který toto může učinit i bez souhlasu rodičů dívky, ovšem během procesu je zohledněn faktor rozumové a volní vyspělosti věku nezletilého pacienta (Zákon č. 66/2013 Sb.). Gynekologové si mohou situaci vyložit i tak, že pokud je dívka tak mentálně vyspělá, že je schopna si sama dojít na gynekologii, tak je i tak vyspělá, že si může sama rozhodnout o gynekologickém vyšetření a užívání antikoncepce.

K prodeji hormonální antikoncepce na lékařský předpis se kriticky staví doktor Barták. Pojmy jako „záhadné“ a „nejasné“ pojí právě k tomuto opatření. Konkrétně prodej antikoncepce na lékařský předpis srovnává s prodejem prášků na bolest hlavy, které jsou v České republice v prodeji volně dostupné. Paradoxně špatná a neuvážená konzumace volně dostupných prášků na bolest hlavy může podle doktora Bartáka zapříčinit více potíží, nežli hormonální antikoncepce. Hormonální antikoncepce nespadá pod léky nebezpečné, nevede k ublížení si sobě sama, či osobě jiné, k výrobě drog, není ani hrazena veřejným zdravotním pojištěním. Na základě těchto faktů není podle doktora Bartáka zcela jasné, proč je hormonální antikoncepce k dostání pouze na lékařský předpis. I přes zdánlivou nejasnost česká legislativa na rozdíl od jiných států volný prodej hormonální antikoncepce prozatím neschválila (Barták, 2006, str. 87, 88). Dostupnost hormonální antikoncepce bez lékařského předpisu se tak může zdát jako relativně snadné řešení problematiky rizikového chování mládeže ve vztahu k sexuálnímu životu. I tento názor si však najde své odpůrce, kteří vydávání hormonální antikoncepce na lékařský předpis a s lékařským poradenstvím ratifikují. Například Křepelka je na rozdíl od Bartáka zastáncem opačného přístupu. Tento doktor se zabývá otázkou indikace a kontraindikace, a zdůrazňuje důležitost role gynekologa, který poskytuje poradenskou činnost ve výběru vhodné metody plánovaného rodičovství, určuje podmínky její bezpečné aplikace a zároveň srozumitelným způsobem musí interpretovat validní informace uživatele kombinované hormonální antikoncepce (Křepelka, 2005, str. 23, 27). Z Křepelčina výroku tedy vyplývá, že je návštěva gynekologa a jeho kontrola pacientčina stavu nezbytná.

Jestliže lékaři vydávají hormonální antikoncepci téměř bez omezení, změna možnosti dostání hormonální antikoncepce bez lékařského předpisu by zřejmě prakticky nic nezměnila. V současné době má doktor teoreticky kontrolu nad dívčím užíváním pilulek a může jí poskytnout odbornou poradní podporu. Při volném prodeji hormonální antikoncepce bez předpisu by si ji mohlo pořídít velké množství dívek, aniž by věděli, jak ji užívat, na co si dát pozor, či jaké problémy se mohou s užíváním dostavit.

V souvislosti s legislativou věnující se možnostem předepsání antikoncepce vyvstávají i další otázky spjaté se sexuálním životem mladých dívek. Věková hranice, od které je povolen pohlavní styk, přímo zákonem dána není, nýbrž zákon č. 40/2009 Sb. definuje pod paragrafem 187 věkovou hranici pro pohlavní zneužívání. Tento paragraf nazývaný Pohlavní zneužití praví: „Kdo vykoná soulož s dítětem mladším patnácti let nebo kdo je jiným způsobem pohlavně zneužije, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až osm let“ (Zákon č. 40/2009 Sb.). Tímto zákonem však nemá nic zakázáno osoba mladší 15 let, avšak

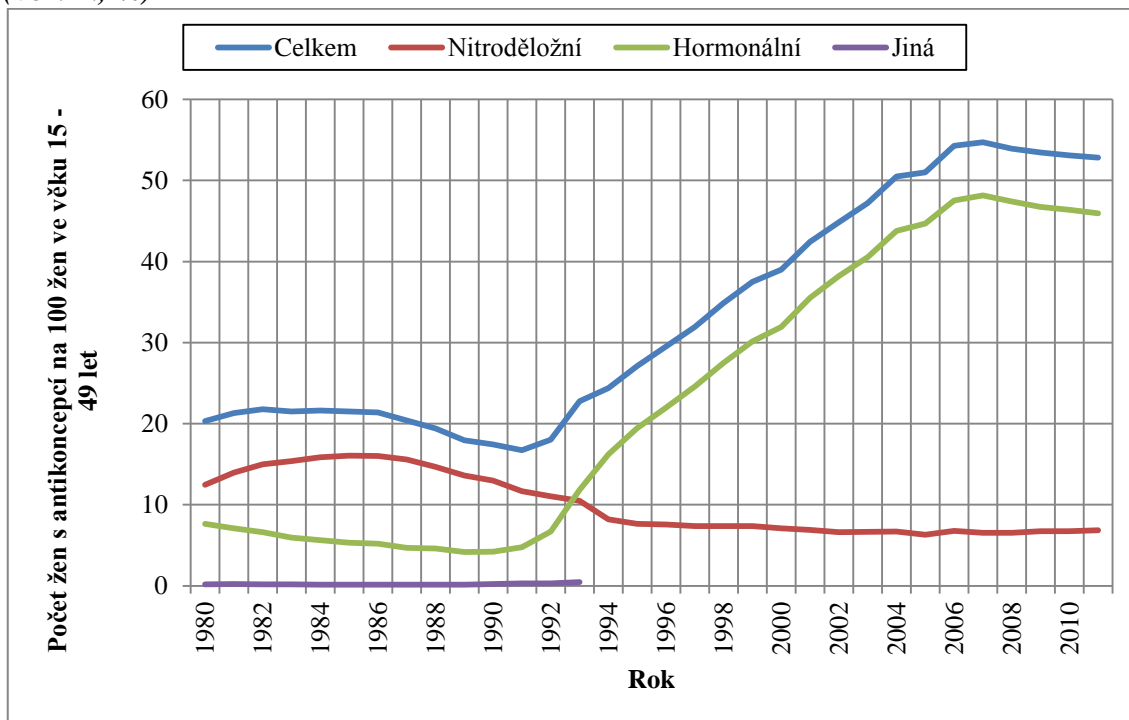
zakázáno má její partner. V souvislosti se sexuálním chováním mládeže je v současné době jedním z hlavních obecných trendů zvyšování počtu adolescentů zahajujících pohlavní život právě před věkem zákonným (Weiss, Zvěřina, 2001, str. 30). S touto problematikou se vyskytuje několik spekulativních otázek a diskuzí, které se zabývají tím, jak má přistupovat gynekolog k děvčeti, které ještě nesplňuje věk pro pohlavní styk, ale žádá o antikoncepci. V případě nepředepsání antikoncepce je pravděpodobné, že takové děvče, které chce již praktikovat sexuální život a antikoncepci nesežene, bude vystaveno větším rizikům ve spojitosti s případným nechtěným otěhotněním. Právě tento fakt mohl být jedním z těch, které mohly přispět k vládním návrhům o schválení nižší věkové hranice, povolující pohlavní styk. Avšak tento návrh v současné době schválen není.

Hormonální antikoncepce není jediným možným způsobem ochrany před nežádoucím početím. Jedná se však o jednu z nejspolehlivějších a současně nejoblíbenějších metod, která se pohybuje v cenové relaci 400–1 500 Kč na tři měsíce užívání. Antikoncepce formou pilulek, náplastí, injekcí či vaginálních kroužků s obsahem hormonů má v některých případech mimo účinku kontracepčního též pozitivní vliv na kvalitu pleti, či vede ke zmírnění menstruačních bolestí. I vedlejší pozitivní účinky pilulek mohou být jedním z faktorů, které u mladých dívek přispějí k přesvědčení rodičů k pořízení antikoncepce a návštěvy gynekologa.

Hormonální antikoncepce zastává místo nejvíce využívané formy kontracepce, prevalence užívání však závisí mimo jiné i na věku ženy. Podle Šťastné, jejíž názor je uveden v díle Kocourkové, užívá hormonální antikoncepci 80 % žen ve věku do 25 let, které žijí v partnerském svazku a využívají některou z metod antikoncepce. Kocourková dodává, že naopak ve věkové kategorii 45–49 let hormonální antikoncepci užívala jen třetina z žen, chránících se před nežádoucím otěhotněním. V případě přerušované soulože, reprezentující tradiční metody kontracepce, je situace opačná. Tato metoda je preferována ve větší míře vyššími věkovými kategoriemi žen. U využívání ochrany kondomem nejsou zaznamenány rozdíly mezi věkovými kategoriemi (Kocourková, 2010a, str. 165).

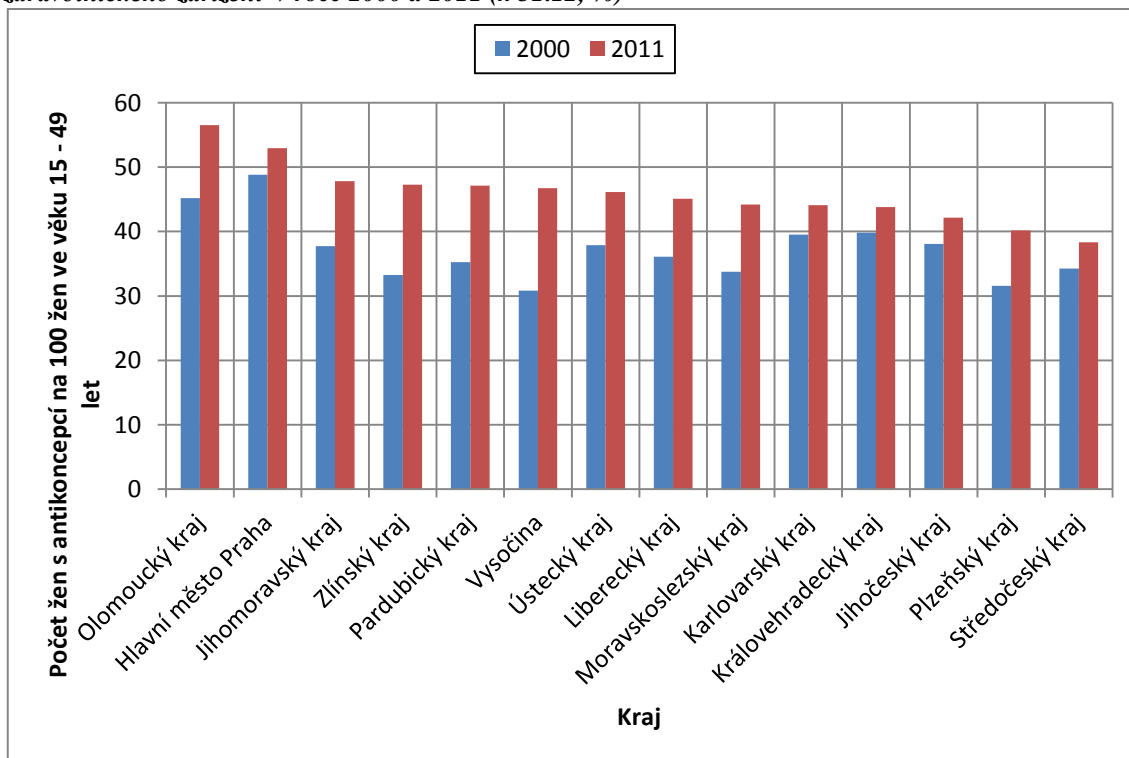
Vývoj užívání antikoncepce prošel za časové období od roku 1980 do roku 2011 výraznými změnami. Podíl žen ve fertilním období užívající hormonální antikoncepci výrazně vzrostl mezi lety 1988 a 2008, kdy došlo k nárůstu ze 4,18 % žen užívajících hormonální antikoncepci v roce 1989 na 47,41 % těchto žen v roce 2008, dle hodnot byl mezi lety zaznamenán více jak desetinásobný nárůst prevalence hormonální antikoncepce žen v reprodukčním věku. V roce 2011 užívalo hormonální antikoncepci 45,95 % žen v reprodukčním věku. Podíl žen užívajících nitroděložní formu antikoncepce se v uvedeném období naopak velmi snížil. V roce 2011 užívalo k ochraně před početím nitroděložní formu antikoncepce jen 6,85 % žen. Jedná se tedy o výrazný pokles od roku 1980, kdy tuto formu ochrany před početím používalo 12,46 % žen (obr. č. 1).

Obr. 1 – Podíl žen užívající lékařem předepsanou antikoncepci v České republice v letech 1980–2011 (k 31.12., %)

Zdroj: ÚZIS, 2012

Obr. 2 – Vývoj podílu žen užívající hormonální antikoncepci sledovaných podle kraje sídla zdravotnického zařízení v roce 2000 a 2011 (k 31.12., %)

Poznámka: Vzhledem k obtížné dostupnosti dat graf zobrazuje pouze rok 2000 a 2011, tedy hraniční roky 2. a 3. zvoleného období, které byly pro demografickou analýzu vybrány. Období 1987–1989 (případně hraniční rok období) nebylo možno zobrazit.

Zdroj: ÚZIS, 2012, 2001

Při zaměření se na regionální diferenciaci užívání hormonální antikoncepce samozřejmě odhalíme rozdíly v míře užívání na úrovni krajů. Nejvyšší podíl žen užívající hormonální antikoncepci v roce 2000 je zaznamenán v kraji Olomouckém a v kraji Hlavní město Praha, tyto dva kraje jsou jediné, kde počet žen užívající hormonální antikoncepci přesahuje 40 ze 100 žen. V roce 2011 mezi kraje s nejvyšším podílem žen užívající hormonální antikoncepci patřily tytéž kraje, ovšem s rozdílem znatelně vyšších hodnot oproti roku 2000. V roce 2011 již v kraji Hlavní město Praha a v kraji Olomouckém přesahoval podíl žen 50 %. Naopak nejnižší hodnotu v roce 2000 obsadil kraj Vysočina s 30,81 %, v roce 2011 bylo nejméně žen užívající hormonální antikoncepci v kraji Středočeském, přesně 38,34 % (obr. č. 2). Tento fakt může být jedním z faktorů, které ovlivňují regionální odlišnosti v plodnosti velmi mladých matek.

3.2. Legislativa umělého přerušení těhotenství

Plodnost mladých dívek je bezprostředně spjata s legislativou umělého přerušení těhotenství. Pro potřeby této podkapitoly je nezbytné definovat pojem potrat. Dle Ústavu zdravotnických informací a statistik zní definice potratu takto (Potraty 2011, str. 8):

„ **1. potratem se rozumí ukončení těhotenství ženy, při němž:**

- a) plod neprojevuje ani jednu ze známek života a jeho porodní hmotnost je nižší než 1000 g a pokud ji nelze zjistit, jestliže je těhotenství kratší než 28 týdnů,
- b) plod projevuje alespoň jednu ze známek života a má porodní hmotnost nižší než 500 g, ale nepřežije 24 hodin po porodu,
- c) z dělohy ženy bylo vyňato plodové vejce bez plodu, anebo těhotenská sliznice.

2. potratem rozumí též ukončení mimoděložního těhotenství anebo umělé přerušení těhotenství provedené podle zvláštních předpisů (Zákon ČNR č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství. Vyhláška MZ ČSR č. 75/1986 Sb., kterou provádí zákon ČNR č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství)“

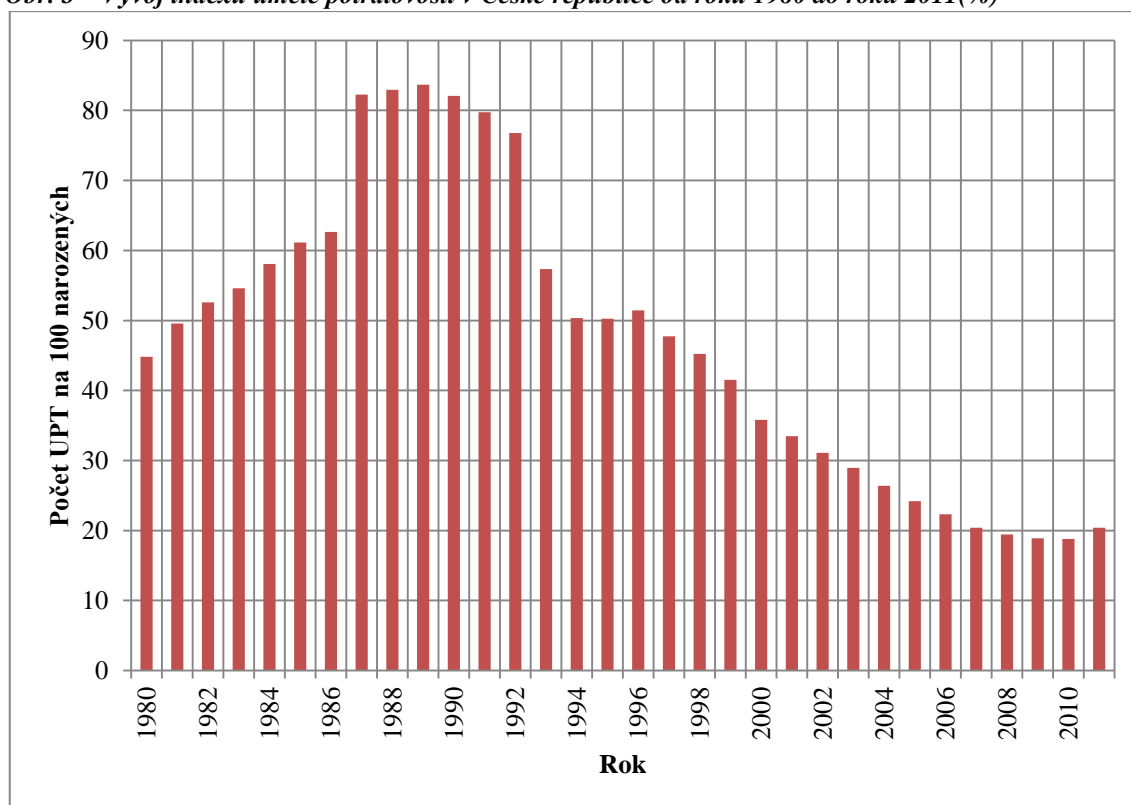
Na úrovni Evropy je interrupce legální v téměř všech zemích, pouze Irsko a Polsko činí výjimku (Rabušic, 2001, str. 105). Jak zmiňuje i Kocourková, v západní Evropě spadají do skupiny osob podstupující interrupce především mladé svobodné a bezdětné ženy, které se ocitly v obtížné sociální situaci (Kocourková, 2010a, str. 166). V České republice je však situace zatím odlišná. Indukovaný potrat stále ještě nejčastěji podstupují vdané ženy s dvěma a více dětmi. Nechtěné otěhotnění může mladou dívku přivést na rozcestí, kdy je nezbytné učinit životní rozhodnutí, zda se stát matkou či nadále zůstat dítětem spadajícím pod matčinu ochranu. V tomto vnitřním boji často zvítězí cesta interrupce. Řešení situace neplánovaného těhotenství formou dobrovolného podstoupení indukovaného potratu je často v době adolescence právě tím jednodušším východiskem. Z mnoha hledisek však není tato cesta vždy cestou bez následků.

Legislativa umělého přerušení těhotenství má poměrně pestrou legislativní minulost. Základ této politiky tvoří zákon č. 68/1957 Sb. ze dne 19. prosince 1957 o umělém přerušení těhotenství, který jako první povolil v České republice interrupci. Nešlo ovšem o příliš liberální

zákon, o čemž vypovídá například paragraf číslo 3, kterým byly stanoveny komise, mající rozhodovací právo o povolení umělého přerušení těhotenství. Udělení bylo vázáno výhradně na indikaci ze zdravotních důvodů či důvodů zvláštního zřetele hodných. Mezi další legislativní vymezení patřilo mimo jiné nařízení, stanovující omezení přerušení těhotenství jen na lůžková zdravotnická zařízení a pouze pod souhlasem těhotné ženy (Zákon č. 68/1957 Sb.).

Tento zákon byl nahrazen zákonem č. 66/1986 Sb. ze dne 20. října 1986 o umělém přerušení těhotenství, který je již svým charakterem oproti zákonu z roku 1957 považován za liberálnější. Z hlediska věkové hranice pro podstoupení interrupce paragraf číslo 6 říká, že žena, která ještě nedovršila šestnácti let, může podstoupit umělé přerušení těhotenství pouze se souhlasem zákonného zástupce, v tom případě, že dívka ve věku od 16 do 18 let bylo umělé přerušení těhotenství provedeno, musí zdravotnické zařízení vyrozumět zákonného zástupce. Podle paragrafu číslo 11 musí žena dle zákona uhradit zdravotnickému zařízení za výkon příplatek (Zákon č. 66/1986 Sb.) V současné době se za interrupci platí poplatek, který se pohybuje v rozmezí 2 500–4 000 Kč. Jak finanční otázka, tak i podmínka souhlasu nebo informování rodičů, může být jedním z faktorů, který významnou měrou vstupuje do rozhodovacího procesu těhotné dívky o podstoupení interrupce. Může se stát, že se dívka rodičům bojí sdělit svou žádost o umělé ukončení těhotenství, což s sebou nese své dopady, mezi které spadá například i riziko snahy o přerušení nechtěného těhotenství svépomocí. Naopak mnohdy silný význam může hrát finanční situace rodiny mladé dívky, pro kterou poplatek za interrupci může představovat značnou ekonomickou zátěž.

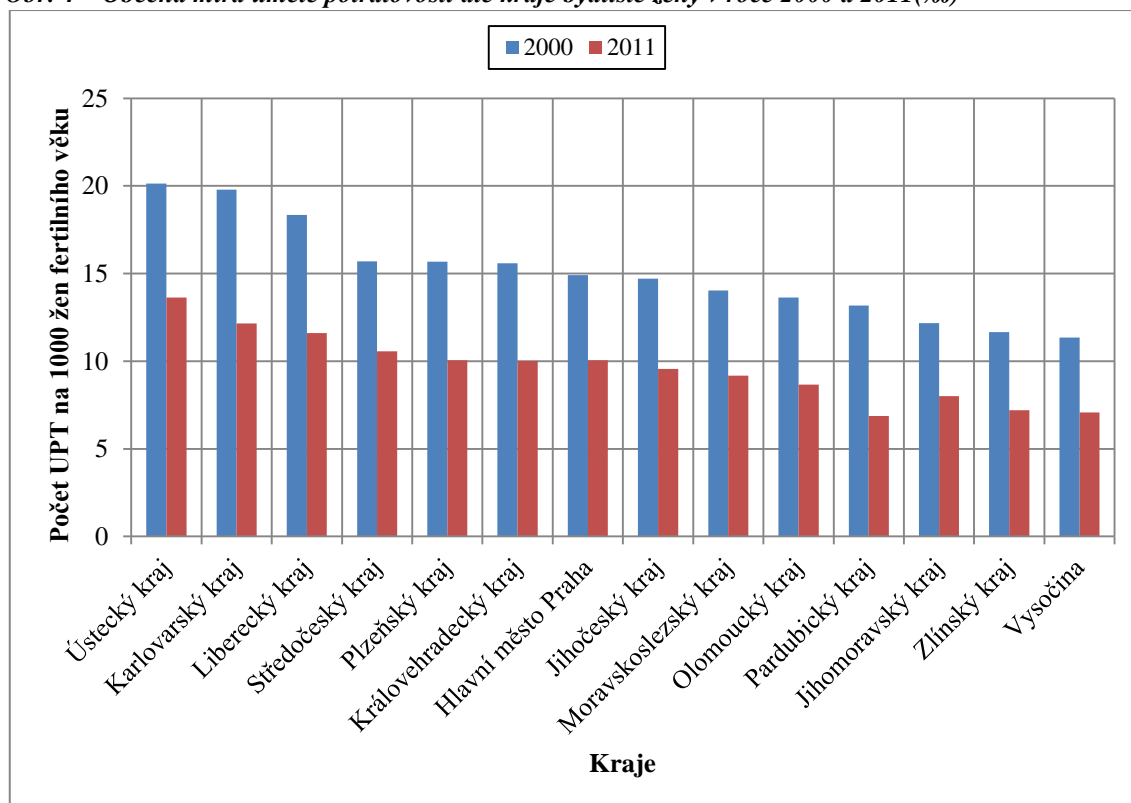
Obr. 3 – Vývoj indexu umělé potratovosti v České republice od roku 1980 do roku 2011(%)

Zdroj: ČSÚ, 2013a a vlastní výpočet

Výše zmíněný interrupční zákon z roku 1986 přispěl k tomu, že umělá potratovost na území České republiky skokově vzrostla, a to z hodnoty indexu umělé potratovosti 62,66 % v roce 1986 na 83,68 % v roce 1989, kdy byla umělá potratovost na území České republiky za sledované období nejvyšší. Od tohoto roku se umělá potratovost postupně snižovala. V roce 1993 došlo k výraznějšímu snížení, za čímž pravděpodobně stojí zavedení poplatku za interrupci, následně od tohoto roku dochází k téměř lineárnímu klesání hodnot. V aktuálních letech jsou hodnoty umělé potratovosti poměrně nízké, v roce 2011 činil index umělé potratovosti 20,34 %, což je téměř čtvrtinová hodnota ve srovnání s rokem 1989 (obr. č. 3). Nižší úroveň umělé potratovosti v současné době může být opodstatněna spojitostí s vyspělejší zdravotnickou péčí a bezpochyby s rozšířením nových forem moderní antikoncepce, které jsou i pro mladé dívky poměrně dostupné a nepředstavují přílišnou ekonomickou zátěž. Cenová relace hormonální antikoncepce je přijatelná, ve srovnání s jinými druhy antikoncepce vychází její užívání na přibližně stejné částky, ne-li nižší.

Obr. 4 – Obecná míra umělé potratovosti dle kraje bydliště ženy v roce 2000 a 2011(‰)

Poznámka: Vzhledem k obtížné dostupnosti dat graf zobrazuje pouze rok 2000 a 2011, tedy hraniční roky 2. a 3. zvoleného období, které byly pro demografickou analýzu vybrány. Období 1987–1989 (případně hraniční rok období) nebylo možno zobrazit. Pro rok 2000 ÚZIS jako fertillní věk považoval ženy 15–44 let, pro rok 2011 ženy 15–49 let.

Zdroj: ÚZIS 2012, 2001

Z hlediska regionální diference nejvyšší obecnou mírou umělé potratovosti v roce 2000 vykazuje kraj Ústecký s hodnotou 20,13 ‰ a kraj Karlovarský s hodnotou 19,79 ‰. Pro rok 2011 jsou hodnoty těchto měr umělé potratovosti charakteristické nižšími hodnotami v porovnání s rokem 2000. Stejně jako v roce 2000 i v roce 2011 nejvyšších hodnot obecných

měr umělé potratovosti dosáhl kraj Ústecký s hodnotou 13,63 % a kraj Karlovarský s 12,15 %. Naopak nejnižší hodnoty uvedeného ukazatele v roce 2000 obsadil kraj Vysočina s 11,35 %, v roce 2011 kraj Pardubický s 6,87 % (obr. č. 4).

3.3. Rodinná a populační politika

Stát může svými rozhodnutími do jisté míry přímo či nepřímo ovlivnit rozhodování o reprodukčním chování osob a demografický vývoj společnosti. Nástrojem k tomuto jsou opatření vycházející z populační politiky a politiky rodinné. V souvislosti s plodností jde především o opatření pronatalitní. Podle Kocourkové jsou pronatalitní opatření jedním z mnohých faktorů, které mohou působit při rozhodování o založení a velikosti rodiny. Ve vyspělých společnostech se za hlavní vliv těchto opatření považuje přispívání k uspokojení narození dítěte a takové dopady jsou především krátkodobého charakteru (Kocourková, 2002, str. 14, 15).

Pro upřesnění je nutné definovat pojmy rodinná politika a populační politika, jejíž součástí je politika pronatalitní. MPSV rodinnou politiku definuje jako souhrn aktivit a opatření za účelem podpory rodiny, mezi která patří například podpora vytvoření vhodných socioekonomických podmínek pro fungování rodin, podpora rodin se specifickými potřebami a další. Dle MPSV je obecným cílem rodinné politiky vybudovat ve společnosti prostředí celkově přátelské rodině (http://www.mpsv.cz/files/clanky/6778/Rodinna_politika.pdf). Od rodinné politiky se populační politika odlišuje tím, že není zaměřena přímo na blaho a prosperitu instituce rodiny, ale má obecnější charakter ve smyslu zásahů do růstu populace. Marek Loužek pojímá populační politiku ve dvou směrech: „V užším smyslu je populační politika souhrn veřejných politik, který byl explicitně přijat za účelem ovlivňování nějaké demografické proměnné – plodnosti nebo populačního růstu. V širším smyslu lze za populační politiku označit celkovou sociální, hospodářskou či jinou politiku vlády, která přímo či nepřímo ovlivňuje demografické proměnné“ (Loužek, 2002, str. 38). Například Jiřina Kocourková o rodinné politice pojednává jako o náhradě politiky populační, kdy zájem o zvýšení úrovně plodnosti je nahrazen zájmem o zlepšování životních podmínek rodin (Kocourková, 2002, str. 13).

Vzhledem k tomu, že plodnost žen se stále posouvá do vyšších věkových skupin a mladé ženy rodičovství z mnohých důvodů odkládají, jsou pronatalitní opatření, směřující k uspokojení narození dítěte a k možnosti časování narození, důležité. Dle Jiřiny Kocourkové právě takové odklady rodičovství do vyšších věků lze brát i mimo jiné jako projev zvýšené odpovědnosti, se kterou mladí lidé přistupují k zakládání rodiny (Kocourková, 2002, str. 21). Vliv pronatalitních opatření na plodnost nižších věkových kategorií žen je dobře dokumentován vývojem plodnosti v 70. letech v Československu, o kterých také pojednává doktorka Kocourková a vyzdvihuje to, že přijatá opatření přispěla ke zpomalení poklesu úrovně plodnosti a především ke zformování modelu, ve kterém více než každá druhá žena měla ve věku 25 let již dvě děti (Kocourková,

2002, str. 14,15). Prosté aplikování propopulačních opatření užitých za socialismu by v jiném kontextu, tedy v současnosti, zřejmě přineslo jiné výsledky.

Legislativně se k populační a především k rodinné politice váží pojmy spojené s podporou a financováním rodin, kdy stát zákonem stanovuje výše částek a podmínky financování. Tato finanční podpora rodin s dětmi má podobu buď dávek (porodné, příspěvek v mateřství či otcovství, rodičovský příspěvek, přídavky na dítě) a nebo daňových úlev (Matějková, Paloncyová, 2005, str. 33 – 37).

V dávkách poskytovaných rodinám s dětmi došlo v průběhu několika let k výrazným změnám, kdy některé příspěvky byly natolik striktně upraveny, že se dokonce změnil jejich charakter na sociální dávky pro nízko – příjmové rodiny. Konkrétním příkladem mohou být přídavky na dítě (Kocourková, 2010b, str. 173). V díle pana Hory a kolektivu těmto sociálním dávkám přiřazují název chudinské dávky (Kocourková, 2010b, str. 173). Stejně tak se k horšímu z pohledu matek změnila i výše porodného a podmínky získání této dávky, kterou upravuje zákon č. 364/2011 Sb. ze dne 6. listopadu 2011. Dle tohoto zákona má od roku 2011 nárok na porodné jen taková rodina, jejíž celkový rozhodný příjem nepřevyšuje částku životního minima rodiny a koeficientu 2,40. Porodné je vyplaceno ženě, která porodila své první živé dítě a výše porodného činí 13 000 Kč (Zákon č. 364/2011 Sb.).

Plodnost mladých svobodných žen může být mimo jiné ovlivněna také délkou a financováním během mateřské a rodičovské dovolené. Tyto typy dovolené (mezi něž v současné době spadá i otcovská dovolená) vznikly jako opatření, která umožňují zaměstnaným rodičům poskytnout péči dítěti v prvních letech života a eventuálně snadnější návrat do zaměstnání (Kocourková, 2008, str. 129). Zákoník práce je délka mateřské dovolené pro zaměstnankyni stanovena na dobu 28 týdnů, v případě porodu 2 nebo více dětí má zaměstnankyně nárok na dovolenou po dobu 37 týdnů (Zákon č. 262/2006 Sb.). Během doby mateřské dovolené je jednomu z rodičů vyplácena peněžitá pomoc v mateřství. Pro výpočet tohoto příspěvku má Česká republika zvolen podíl 69 % denního vyměřovacího základu z předchozího placeného zaměstnání, tento podíl je v porovnání s ostatními evropskými zeměmi poměrně nízký. Česká republika je tedy zemí, patřící mezi země s nejdělsí délkou mateřské dovolené v týdnech a zároveň zemí s nejnižší náhradou mzdy (Matějková, Paloncyová, 2005, str. 33 – 35). Zákoník práce je definována i rodičovská dovolená, která je poskytována matce dítěte po skončení mateřské dovolené a otci od narození dítěte (Zákon č. 262/2006 Sb.). Dle právní úpravy platné k 1. 12. 2012 je nárok na rodičovský příspěvek až do vyčerpání celkové částky 220 000 Kč, a to nejdéle do 4 let věku dítěte. Výše 220 000 Kč je ovšem částka maximální, rodičovský příspěvek je limitován výší denního vyměřovacího základu pro stanovení peněžitě pomoci v mateřství, tudíž může být reálně vyplácena i částka nižší (http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/rodicovsky_prisp). Možnost volby flexibilního čerpání v Česku umožňuje rozhodnout se mezi delší dovolenou s nižší poskytovanou dávkou či kratší dovolenou s vyšší dávkou (Kocourková, 2007, str. 129,130). Relativně nízká úroveň financování rodiny a vyměřovacího základu v evropském pojetí může být jedním z faktorů nízké plodnosti mladých dívek v Česku.

3.4. Shrnutí

Plodnost dívek v nízkém věku může být ovlivněna jedním či více faktory z široké škály vlivů. Jak už bylo uvedeno, jedná se o velice individuální záležitost, a proto je s ní spojena spousta nezodpovězených podnětů a otázek. Takové osobní záležitosti postihnou jen samotné objekty a veřejnosti zůstanou neotevřené. Časná plodnost dívek je silně ovlivněna značným podílem dívek, které využívají hormonální antikoncepci. Svoji roli hraje u mladých dívek taktéž dostupnost interrupcí. Změna hodnotové orientace, kdy mnohdy mladá děvčata o roli matky nestojí a indukovaný potrat zvolí jako východisko z dopadů neuváženého a rizikového chování, zastává taktéž eminentní pozici. Indukovaný potrat v současné době není převážnou většinou osob považován za společenský prohřešek. Renáta Vašková ve spojitosti s Českou republikou zdůrazňuje propojenost mezi antikoncepcí a potratovostí, kdy jsou trendy indukované potratovosti vázány na dostupnost a rozšíření vhodných druhů antikoncepce (Vašková, 2006, str. 83). Vliv státních opatření, která mohou do jisté míry ovlivnit mladé dívky v jejich rozhodovacím procesu volby těhotenství, upadá. Dříve měla taková opatření na jednání mladých svobodných lidí dopad mocnější.

Pokles plodnosti a růst průměrného věku matek prvorodiček je vysvětlován mnoha dalšími teoriemi. Jak již bylo uvedeno, zlomovým ve vývoji plodnosti byl rok 1989. Změnami populačního vývoje České republiky po tomto roce se zabývá velké množství autorů. Tomáš Sobotka přikládá změny, které u nás nastaly, především konzumnímu stylu života, dále existenční nejistotě projevující se například v nezaměstnanosti, zároveň jako důležité vyzdvihuje zvýšení možností seberealizace mimo rodinu, které hlavně ovlivňují námi zkoumanou skupinu osob, tedy mladé a vzdělané lidi na počátku své kariéry (Sobotka, 2006, str. 60). Ludmila Fialová označuje zlomovým ve změně plodnosti mladých žen zkrácení intervalu mezi dosažením pohlavní zralosti a začátku sexuální aktivity, změnu také vykládá sekularizovaným přístupem, kdy jednání mladých lidí není příliš dotčeno působením církve (Fialová, 2000, str. 29, 30).

V České republice lze přístupy k poklesu plodnosti rozdělit do dvou hlavních skupin. Autoři spadající do první skupiny si změny plodnosti v 90. letech 20. století vysvětlují jako projev druhého demografického přechodu. Druhá skupina autorů o vysvětlení vývoje druhým demografickým přechodem silně pochybuje (Hašková, 2009, str. 25, 26). Autoři druhé skupiny zdůrazňují především ekonomickou a sociální krizi, která doprovází transformaci české společnosti. Zastánci prvního přístupu tedy zdůrazňují především silnou proměnu hodnot a hodnotových preferencí mladých lidí, autoři druhé skupiny pokles plodnosti vysvětlují jako reakci na vysoké náklady transformace společnosti (Rabušic, 2001, str. 205). Mezi představitele druhé skupiny spadá například Jitka Rychtaříková, která za významné považuje vnější podmínky a kontexty, které mohou k rodině být příznivé či nepříznivé, ovšem ekonomické stimuly od počátku 90. let nebyly příliš nastaveny na stranu rodiny (Rychtaříková, 2010b, str. 47).

Kapitola 4

4 Přístupy k časnému rodičovství

4.1. Dva pohledy na časně rodičovství

Na časně rodičovství je možné pohlížet ze dvou pohledů. První pohled je zaměřen na postoj mladých dívek k časně rodičovství, druhý pohled je z opačného úhlu, jde o pohled společnosti na mladé matky a časně rodičovství. Oba pohledy zastávají své významné místo především v oboru zkoumání sociologické a psychologické perspektivy, nýbrž z hlediska demografického chování je přístup společnosti a jedinců rovněž velice důležitý a nezanedbatelný tím, jaká hodnota je přikládána dětem a ideální či přijatelné velikosti rodiny (Kučera, 2000a, str. 24).

Jedním z východisek pro charakteristiky změn v hodnotovém přístupu mladých osob k rodičovství je výzkum Mladá generace 1997 a výzkum ISSP z roku 1994 a 2002. Vzhledem k nízkému počtu výzkumů a výběrových šetření na zkoumané téma byly vybrány výzkumy za výše uvedené roky, které se pohybují nedaleko rozpětí prvního a druhého analyzovaného časové období, ovšem pro aktuálnější roky data nebyla nalezena, výzkum ISSP se na téma rodina zaměřil v roce 2012, nýbrž data jsou přístupná až dva roky po provedení šetření. Výzkum Mladá generace 1997 byl zaměřen na mladé svobodné lidi ve věku 18–30 let, jakožto na reprezentanty generace rozhodující svým jednáním o způsobu a struktuře reprodukčního procesu (Kučera, 2000a, str. 27). Stejnou věkovou kategorii mladých lidí zvolili autoři pro svou analýzu šetření ISSP z roku 1994 a 2002. Toto šetření se též zabývá mimo jiné i postoji k rodičovství (Chaloupková, Šalamounová, 2004, str. 20–28). Avšak v interpretaci musíme zohlednit fakt, že pro tuto práci byla zvolena cílovou zkoumanou skupinou věková kategorie 15–19 let. I přesto, že jsou mladé matky v tomto výzkumu definovány rozdílně oproti výzkumu Mladá generace 1977 a ISSP, zohledníme názory mladých svobodných lidí i z těchto šetření. Podle Kučery v České republice není příliš empirických materiálů zkoumajících demografické chování obyvatelstva, pokud taková empirická šetření provedena byla, sledovala většinou názory celé populace a specifické věkové skupiny v takových výzkumech byly opomíjeny. Taková empirická šetření odrážejí hodnoty celé společnosti včetně starších osob, kdy je tedy poté u postojů mladých lidí výsledná hodnota šetření irrelevantně vypovídající (Kučera, 2000a, str. 26).

Názory mladých dívek hodnotil výzkum Mladá generace a ISSP. Podle Hamplové je nutné k výsledkům výzkumu mladých lidí přistupovat opatrně a s nadhledem. Z odpovědí je zřetelné, že některé postoje mladých lidí jsou nevyjasněné. Mladí lidé odpovídají na otázky, které nemusejí být často ještě ani v jejich úvahách, o čemž svědčí nevyhraněnost jejich postojů. Nevyhraněnost nám dokládá například tento výrok: 30 % dotazovaných odpovědělo, že mít dítě znamená příliš velké omezení svobody rodičů, ale zároveň souhlasilo s tím, že sledovat, jak děti rostou, je největší radostí v životě (Hamplová, 2000, str. 80). Dle výsledků výzkumu Mladá generace 1997 ženy považovaly za horní hranici pro narození prvního dítěte věk 26–28 let a jako nejvhodnější průměrný věk při narození prvního dítěte byl uveden věk přibližně 24,5 roku. Už v době výzkumu v roce 1997 autoři předpokládali do budoucna vyšší průměrný věk při narození prvního dítěte. Starší a vzdělanější respondenti kladli nejvhodnější věk pro narození prvního dítěte v průměru o jeden, případně o dva roky výše než respondenti mladší či pouze se základním vzděláním. Výzkum taktéž zjišťoval názor mladých lidí na to, jaký věk je ještě přijatelný pro narození prvního dítěte, z pohledu žen vyšel ve výsledku věk 35 let (Kučera, 2000b, str. 63–66). Všechny výše uvedené odpovědi vypovídají o určité změně v hodnotové orientaci mladých děvčat. Z výsledků je patrné, že již dívky neberou roli matky jako jednu ze svých hlavních životních priorit a rodičovství vědomě na základě vlastního uvážení odkládají do vyšších věků, kdy nižší věk matky při narození prvního dítěte není prominentně preferován, naopak jsou preferovány poměrně vysoké věkové hranice.

Výsledky empirického šetření svědčí o tom, že mladí lidé považují děti za přirozenou součást svého života. Podle 90 % respondentů je největší radostí na světě sledovat, jak děti rostou, zároveň ale i 16 % mužů a 9 % žen uvedlo, že by ve svém životě chtělo dávat přednost práci před rodinou, 40 % mužů a třetina žen by se chtěli věnovat obojímu stejně, a více než polovina žen a 40 % mužů chce dávat přednost rodině (Hamplová, 2000, str. 80). Tyto výsledky lze spíše přiřadit k pozitivnímu hodnocení, ovšem i přesto vypovídají o tom, že už v roce 1997 u 9 % mladých svobodných žen je upřednostněna kariéra před rodinou a před početím dítěte. Tento fakt mohl být brán jako upozornění pro budoucnost (dnešní současnost), pro dobu, mezi jejíž charakteristické rysy spadají mnohdy chaos, zmatek, workoholismus, kariérismus, stres, napětí a vyčerpání.

Ve výzkumu Mladá generace 1997 byli mladí lidé ve věku 18–20 let (muži i ženy) tázáni na to, jaké životní plány mají do budoucích několika let. Dle výsledků nejpreferovanějším plánem mladých lidí do budoucna se stala kategorie věnovat se svým koníčkům a zájmům, nejméně chtěný plán je kategorie samostatného podnikání. Plán mít děti se umístil na 4. pořadí, hned v zápětí po kategorii oženit se či vdát se (Kučera, 2000b, str. 52). Životní plány hrají stěžejní roli v načasování založení rodiny a početí dítěte. Člověk žijící v době moderní má možnost využít nespočetně možností. Využití takových příležitostí je u mladých děvčat často na úkor jejich reprodukčního chování. Například pokud by chtěla mladá dívka získat lukrativní postavení v zaměstnání, z pracovního hlediska pravděpodobně rodinu nezaloží, upřednostní kariéru a početí dítěte odloží do pozdějšího věku. Milan Kučera zmiňuje, že rozdíl od minulosti, kdy založení rodiny zastávalo pozici důležitého samostatného kroku do opravdového života, je

v tom, že dnes dochází k časovému posunu této hodnoty do pozadí, protože mladí lidé mají širší možnosti seberealizace nežli dříve (Kučera, 2000b, str. 46).

Postoji mladých lidí k rodičovství se zabýval i výzkum ISSP v roce 1994 a 2002. V obou letech byly mladým respondentům položeny i otázky zaměřené na plodnost mladých žen v téměř stejném znění, pro účel této práce byly vybrány výroky dva, a to následující:

1. Sledovat, jak děti rostou, je největší radost v životě.
2. Lidé, kteří nikdy neměli děti, vedou prázdný život (Chaloupková, Šalamounová, 2004, str. 20–25).

K prvnímu výroku (sledovat, jak děti rostou, je největší radost v životě) se přiklání největší množství všech respondentů, mezi lety 1994 a 2002 je zaznamenán dokonce nárůst o cca 4 % respondentů, kteří s výrokiem souhlasí. Stejně tak k nárůstu respondentů souhlasících s výrokiem došlo i u druhého výroku (lidé, kteří neměli děti, vedou prázdný život), kdy je nárůst mezi lety dokonce o 10 procentních bodů, tedy ze 42,4 % došlo k nárůstu na 52,4 % (Chaloupková, Šalamounová, 2004, str. 20, 21).

Počet respondentů souhlasících s oběma výroky se v roce 2002 téměř lineárně navyšuje s rostoucím věkem. Dle výsledků se nejmladší věková skupina respondentů ve věku 18–29 let vyznačuje méně jak polovinou respondentů (42,5 %), souhlasících s výrokiem, že lidé, kteří nikdy neměli děti, vedou prázdný život. S druhým výrokiem (sledovat, jak děti rostou, je největší radost v životě) souhlasí 83,7 % mladých respondentů ve věku 18–29 let (Chaloupková, Šalamounová, 2004, str. 23).

Druhým pohledem, tedy pohledem společnosti na mladé matky a časná rodičovství, se zabývá několik autorů (Furstenberg, 1996, Manlove, 1997, Vašková, 2006). V následující části textu budu vycházet především z textu Renáty Vaškové, kterou považuji za klíčovou českou autorku pojednávající o problematice adolescentních matek, která na úrovni české literatury není natolik obsáhle rozembrána. Jak autorka říká, problematiku časných těhotenství ve spojitosti se sociálními dopady na společnost analyzuje hlavně anglosaská literatura. Především v USA, Velké Británii a na Novém Zélandu, charakteristickém nadprůměrně vysokými měrami plodnosti adolescentů, jsou časná těhotenství považována za palčivý sociální problém (Vašková, 2006, str. 85). Z důvodu nedostatečného zmapování problematiky adolescentních matek je důležité tuto oblast podrobněji do budoucna prozkoumat.

Při zaměření se obecně na celospolečenský přístup a vynechání určitých individuálních jedinců je pohled společnosti k mladým matkám a časnému rodičovství spíše negativní. Autorka ve své práci popisuje pohled společnosti na náctileté matky. K takovým matkám společnost přihlíží jako k matkám nezralým a kognitivně nepřipraveným poskytnout dítěti odpovídající péči. I mnohé mimočeské studie našly pravidelnost v původu mladých adolescentních matek. Ve většině případů jsou takové matky původem z neutěšených sociálních poměrů, konfliktního rodinného prostředí, rozvrácených rodin a zároveň jsou vystaveny demotivujícímu přístupu ke vzdělání a případné profesní kariéře ze strany rodiny (Vašková, 2006, str. 87). Socializace dítěte a jeho kognitivní vývoj hrají i do budoucího života významnou roli. Pokud dítě vyrůstá v nepříznivých podmínkách, kde spory a rozepře jsou na denním pořádku, bezpochyby se tento

stav odrazí na jeho psychickém stavu. Jedním z východisek může být založení vlastní rodiny i v brzkém věku, bez ohledu na perspektivy do budoucího života. Josef Alan zmiňuje sociálně psychologický pohled, kdy je u mladých lidí zachycena snaha a úsilí o to, aby se co nejdříve podobali dospělým (Alan, 1989, str. 158). Pokud se dítě snaží okopírovat a přizpůsobit obrazu právě takového rodiče, který produkuje konflikty a nepřispívá příznivému a klidnému rodinnému klimatu, je zcela možné, že svou rodinu založí nejen velmi v časném věku, ale i že v jeho rodině bude vládnout podobný styl nešťastného způsobu jednání. Klasik Frank Furstenberg se touto problematikou zabývá, jeho výrok potvrzuje výše zmíněné. Časná těhotenství mladých nezletilých dívek nejsou náhodná, ba naopak jsou považována za výsledek souhrnu určitých predispozic. (Vašková, 2006, str. 85).

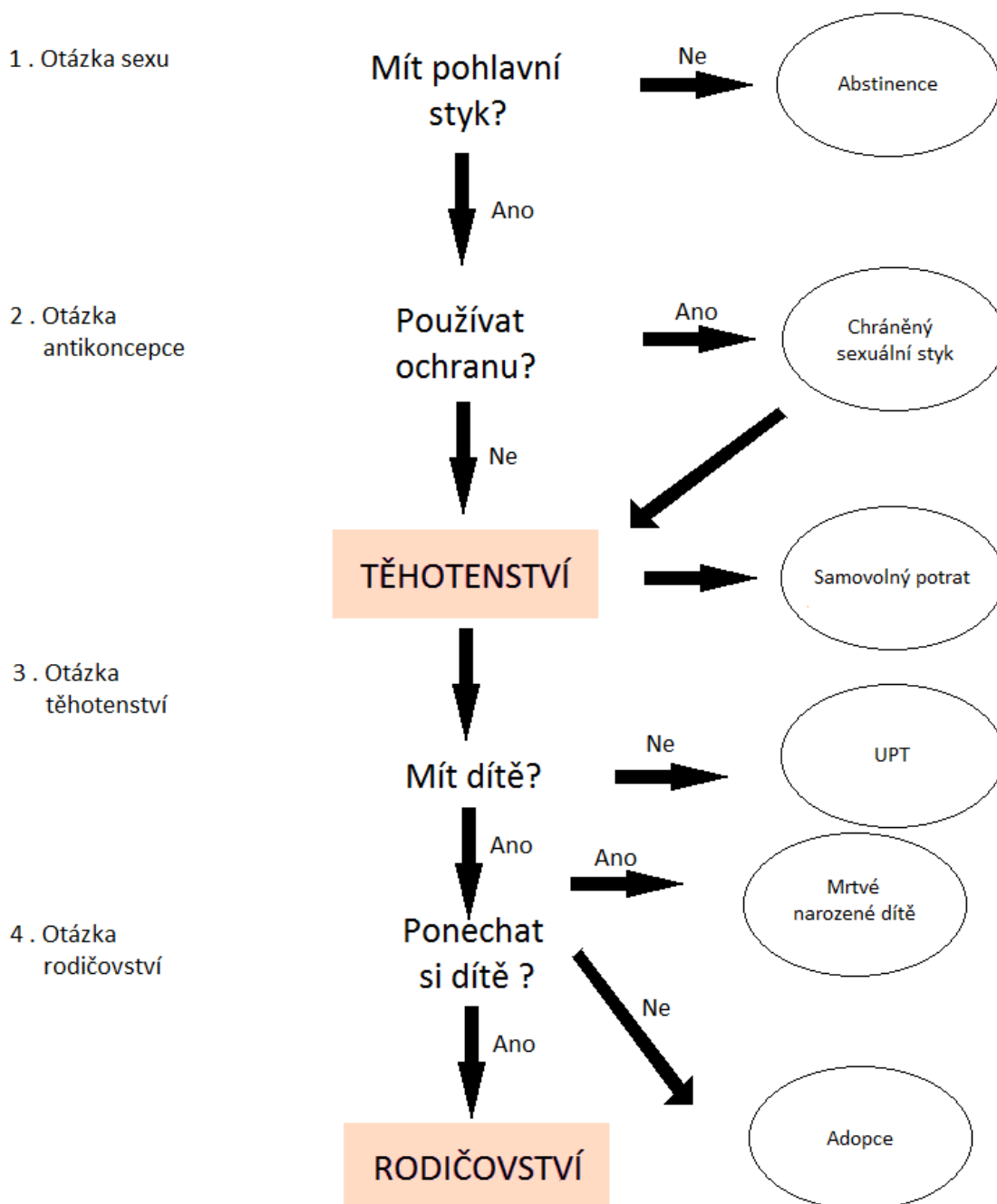
Jako dodatek k této problematice je nezbytné zmínit Campbellův výrok (Vašková, 2006, str. 87):

„Má-li dívka ve svých šestnácti letech dítě, aniž je provdána, 90 % jejího budoucího života je tím náhle napsáno. Pravděpodobně nedokončí školu. A i když bude mít ve svém okolí někoho z příbuzných, kteří jí s dítětem pomohou, nebude schopna si najít stabilní zaměstnání, ve kterém bude vydělávat takové peníze, aby uživila sebe i své dítě. Tento fakt přispěje k tomu, že se vdá za někoho, koho by si jinak nevzala. Má velmi málo životních voleb a většina z nich jsou volby špatné.“

4.2. Rozhodovací proces mladých dívek

Jak již bylo zmíněno, pokud mladé dívky otěhotní, dostanou se na rozcestí, kdy je nezbytné udělat životní rozhodnutí, zda se stát matkou či nadále pozůstat ještě dítětem spadajícím pod matčinu ochranu. Podle Millera je přehledně celý rozhodovací proces dívky zobrazen schématem z roku 1993 (obr. č. 5). Rozhodovací proces má počátek v otázce zahájení sexuálního života a použití ochrany při pohlavním styku. Pokud žádný typ antikoncepce dívka nepoužije a sexuálním životem žije, vystavuje se tímto chováním vědomě riziku otěhotnění, poté je pojem „nechtěné otěhotnění“ v případě mladých dívek lehce zavádějící a diskutabilní. Rozhodovací proces nikdy není pouze ženským rozhodovacím procesem, svoji významnou roli hraje i mužská stránka. Sexuální život je společným aktem. Dívčin partner vždy může zvolit mužskou ochranu, či se společně s dívkou rozhodnout pro rizikové chování. Ve chvíli, kdy mladá dívka otěhotní, rozhodovací proces, zda si dítě ponechat či podstoupit umělé přerušování těhotenství, se z větší části stává rozhodovacím procesem dívky, která nemůže být nikým ani ničím k žádnému kroku přinucena a jedná na základně vlastního mínění, které však může být bezpochyby ovlivněno blízkými jedinci.

Obr. 5 - Kritické body a východiska těhotenství adolescentů

Zdroj: Vašková, 2006, str. 86

Na základě výzkumu Mladá generace 1997 byli respondenti tázáni na podmínky, které jsou pro mladé lidi podstatné pro narození dítěte. Předložena jim byla sada výroků, ke kterým přiřazovali stupně důležitosti. Pro mladé lidi je při rozhodování o případném narození dítěte nejvíce důležité ekonomické a formální zajištění domácnosti, naopak nejmenší význam mladí lidé připisují podpoře druhých. Více jak polovina respondentů označila za nejdůležitější

dosažení plnoletosti a ekonomické samostatnosti. Mít vlastní byt je pro mladé lidi taktéž velice důležité. Na výrok o důležitosti vlastního bydlení byl kladen jen o málo menší důraz, nežli na dosažení plnoletosti a ekonomické samostatnosti. Nejmenší důležitost byla přiřazena úsporám kolem sto tisíc korun, které jsou mladými lidmi v současných podmínkách vnímány jako nereálné. Výjimku tvoří mladí lidé pocházející z dobře ekonomicky zajištěných rodin (Hamplová, 2000, str. 81, 82). Výše uvedené podmínky pro případné narození dítěte jsou velice důležité při rozhodovacím procesu mladé dívky. Ekonomická stránka je jedním z hlavních faktorů, který hraje silnou roli v rozhodovacím procesu. Dívka ekonomicky zajištěná a mající sama či s partnerem samostatné bydlení může dítěti poskytnout alespoň domácí rodinné zázemí. Pokud je dívčina ekonomická situace nepřijatelná, pravděpodobně si vybere možnost umělého přerušování těhotenství a role matky se neujme. Psychický stav dívky je během rozhodovacího období silně zatížen a může významně ovlivnit výsledné rozhodnutí. Dívka si může dítě ponechat právě z toho důvodu, že se psychicky k indukovanému potratu neodhodlá.

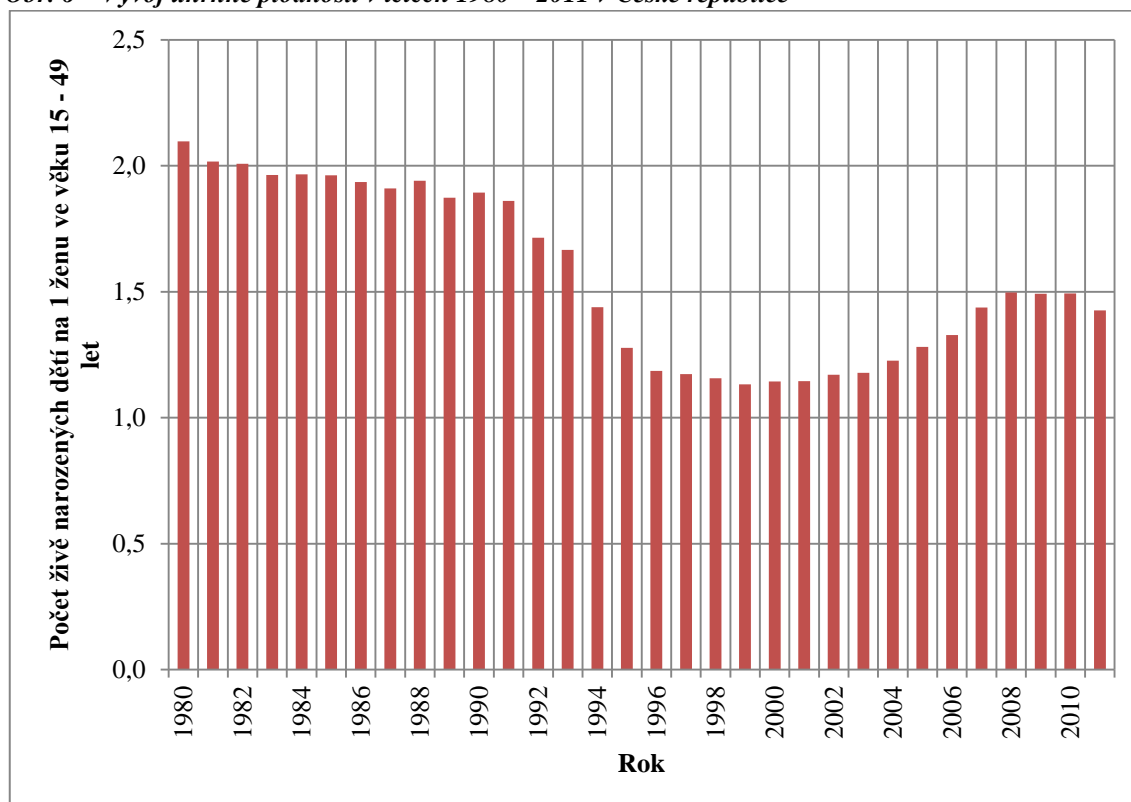

Kapitola 5

5 Vývoj plodnosti žen v České republice

5.1. Trendy vývoje plodnosti žen v ČR

Obr. 6 – Vývoj úhrnné plodnosti v letech 1980 – 2011 v České republice

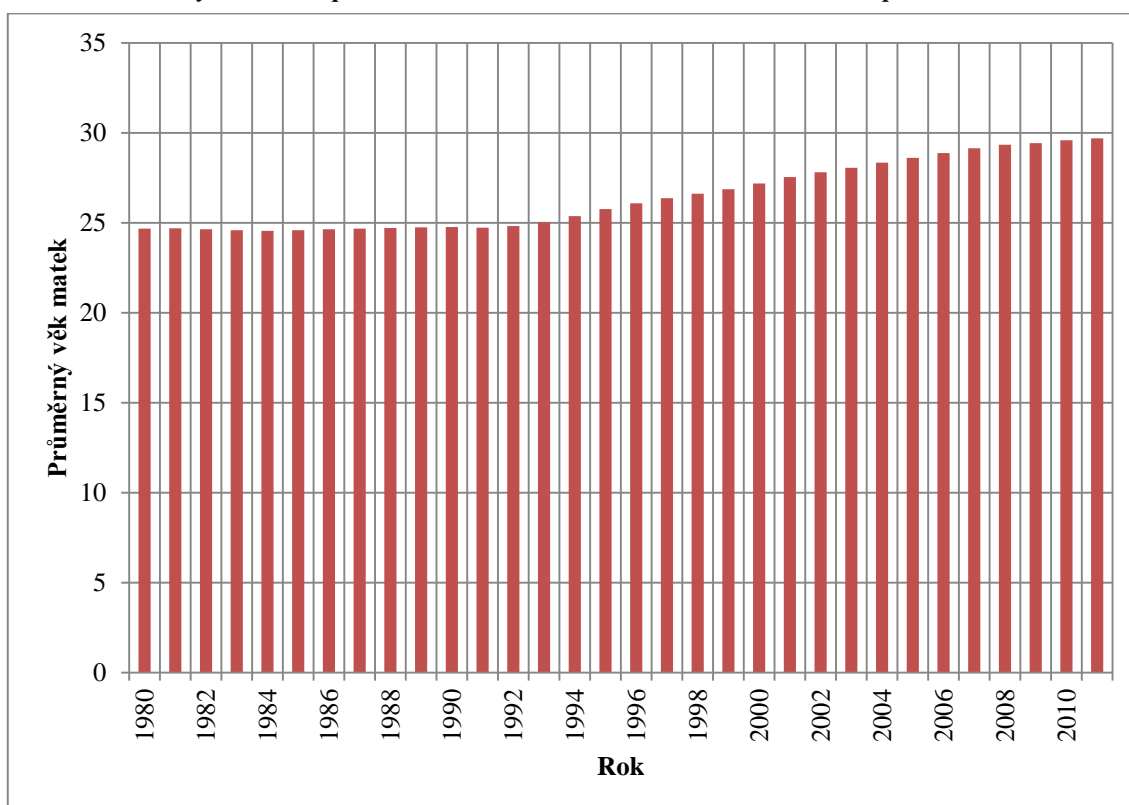

Zdroj: ČSÚ, 2013b

Během období od roku 1980 do roku 2011 došlo v České republice k výrazným změnám nejen v oblasti politické, ekonomické a společenské, ale též na poli reprodukčního chování. Za první zlomový rok lze považovat rok 1989, který přinesl nejen ekonomické, ale i společenské změny. Tento rok spadá pod první analyzované časové období 1987–1989, které je v České republice charakterizováno jako období doznívání relativně vysoké plodnosti žen. Od roku 1980 úhrnná plodnost klesala až do roku 1989, kdy dosáhla 1,87 dítěte na ženu. V roce 1990 došlo k mírnému nárůstu na hodnotu 1,89, nýbrž od tohoto roku opět dochází k výraznému

dlouhodobému klesání, které vyvrcholilo nejnižší úhrnnou plodností žen v Česku v roce 1999, která činila 1,13 dítěte na ženu. Právě rok 1999 spadá v analýze do druhého časového období 1998–2000, které lze považovat za období nejnižší plodnosti a možného vyvrcholení druhého demografického přechodu. Od roku s nejnižší plodností na území České republiky docházelo k postupnému nárůstu úhrnné plodnosti, v roce 2008 úhrnná plodnost vzrostla až na hodnotu 1,50. V následujících letech se úhrnná plodnost kolem této hodnoty pohybuje a nedochází k výraznějším výkyvům. V nejaktuálnějším rozmezí let 2009–2011, neboli třetím analyzovaném časovém období, se oproti předchozím roků plodnost opět navýšila, ovšem už nedosáhla tak vysokých hodnot plodnosti jako na počátku 80. let (obr. č. 6). Dle Haškové je pokles plodnosti a následný růst vysvětlen jako důsledek odkládání rodičovství generací narozených zejména v 70. letech, proto budou následující odstavce zaměřeny na časování plodnosti žen a změny dle věkových kategorií matek (Hašková, 2009, str. 18).

Obr. 7 – Průměrný věk matek při narození dítěte v letech 1980 – 2011 v České republice

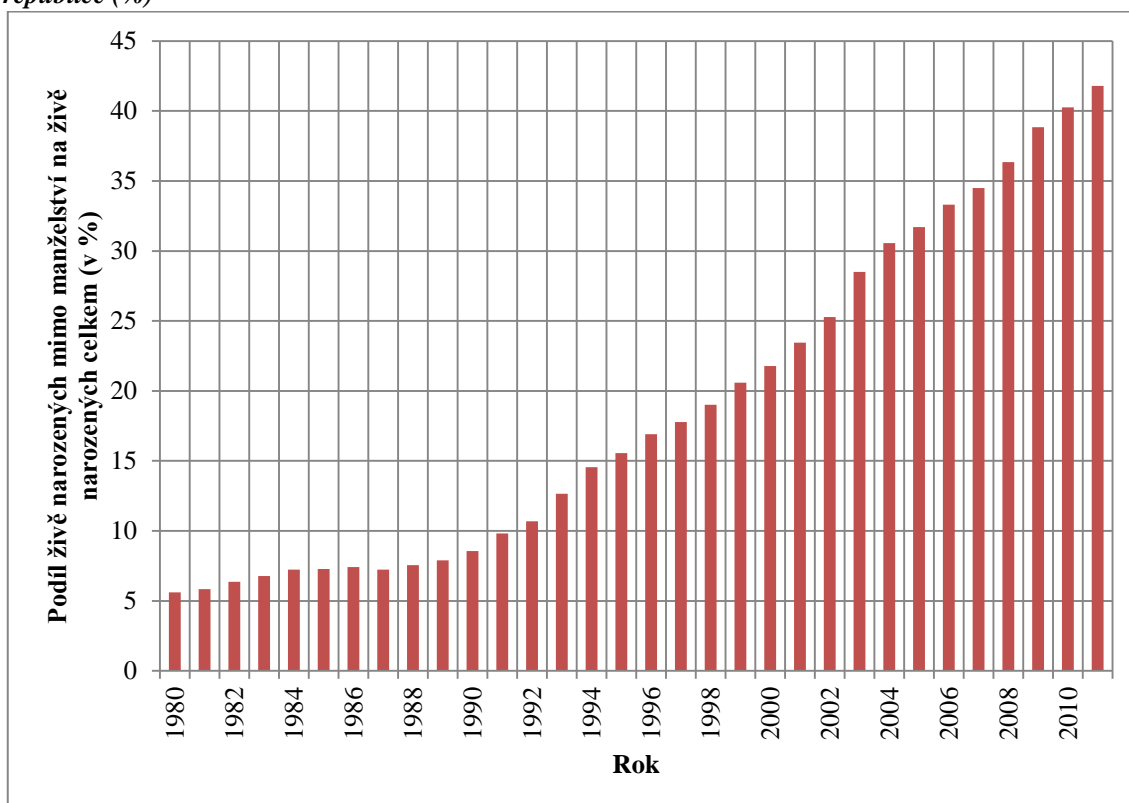

Zdroj: ČSÚ, 2013b

Průměrný věk matek při narození dítěte se během sledovaných let 1980–2011 výrazně navyšoval. Na počátku tohoto období, v roce 1980, byl průměrný věk matek při narození dítěte na území České republiky 24,70 let. S výjimkou mírného klesání průměrného věku matek na počátku 80. let se tento ukazatel téměř lineárně navyšoval. V roce 1999 byl průměrný věk matek 26,90 let, v porovnání s rokem 1980 došlo k nárůstu o více než 2 roky. Rok 2011 zaznamenal ještě znatelnější navýšení průměrného věku matek při narození dítěte na hodnotu 29,7 let, tedy nedaleko zlomové hranice 30 let, která na území České republiky byla překročena pouze v roce

1920, kdy průměrný věk matek dosáhl 30,2 let (obr. č. 7). Tento vysoký průměrný věk matek při narození dítěte v minulosti v roce 1920 může být vysvětlen možným odkladem porodů během první světové války, ale především vyšším podílem narozených dětí vyššího pořadí. V aktuálnějších letech 2009–2011 výrazný posun rodičovství do vyšších věků nelze vysvětlit žádnou tak razantní událostí, kterou byla například první světová válka v letech 1914–1918 ovlivňující období poválečné. Avšak změnu v nejaktuálnějším období lze přiřadit změně společenského a populačního klima obecně.

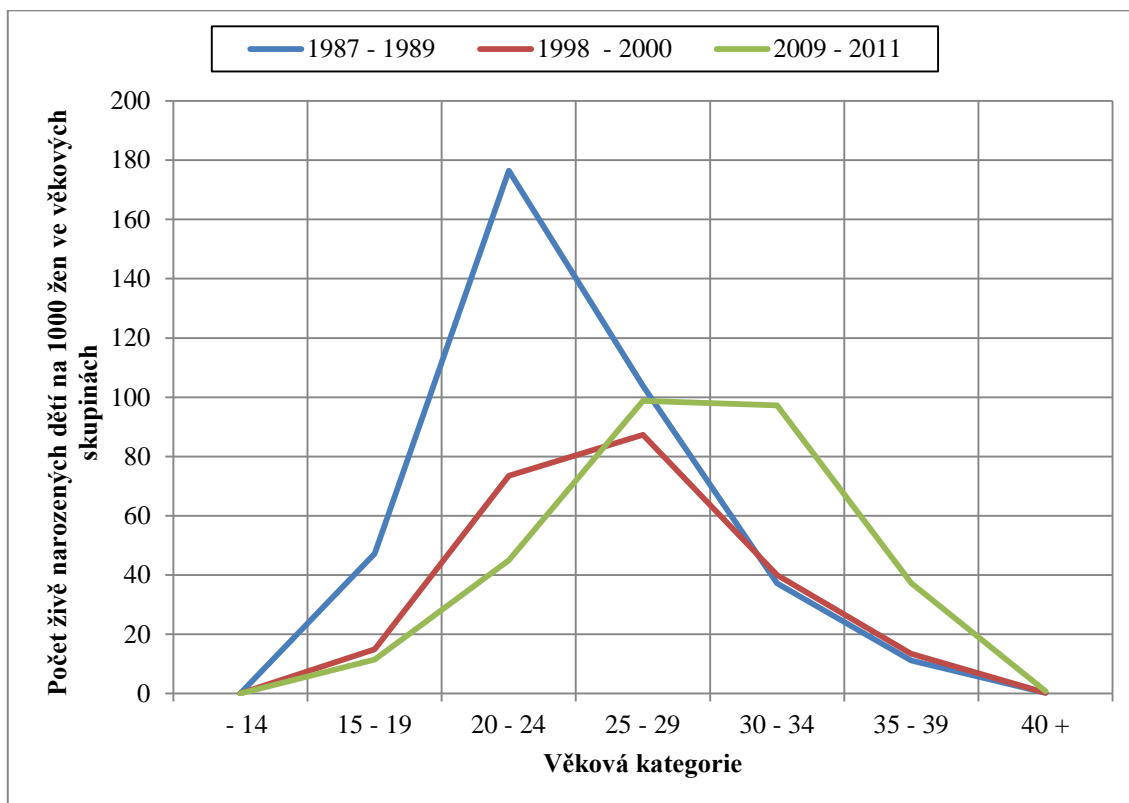
Obr. 8 – Podíl živě narozených dětí mimo manželství na celkovém počtu živě narozených v České republice (%)

Zdroj: ČSÚ, 2013c

Během let 1980–2011 došlo nejen ke změnám úhrnné plodnosti a nárůstu průměrného věku matek, ale také se změnila úroveň mimomanželské plodnosti. V roce 1980 tvořil podíl živě narozených dětí mimo manželství na celkovém počtu živě narozených 5,6 %. Od počátku tohoto období docházelo k nárůstu podílu mimomanželsky narozených dětí, jedinou výjimku tvořil rok 1987, ve kterém došlo k mírnému poklesu tohoto podílu, a to z podílu 7,42 % v roce 1986 na hodnotu 7,23 % v roce 1987. V průběhu let 1980–2011 byl zřejmý přibližně sedminásobný procentuelní nárůst z hodnoty 5,6 % v roce 1980 na 41,8 % v roce 2011 (obr. č. 8). Dle Rychtařkové je vysoká mimomanželská plodnost historicky novým fenoménem demografického vývoje České republiky a největší část mimomanželské plodnosti představuje plodnost svobodných žen, trend intenzity plodnosti svobodných žen roste od poloviny 90. let u žen třicetiletých a starších, po roce 2000 je tomu tak i u žen mladších (Rychtařková, 2008, str. 46).

Obr. 9 – Míry plodnosti žen podle věkových skupin žen ve sledovaných obdobích v České republice (‰)

Zdroj: ČSÚ, 2013, specifický soubor a vlastní výpočet

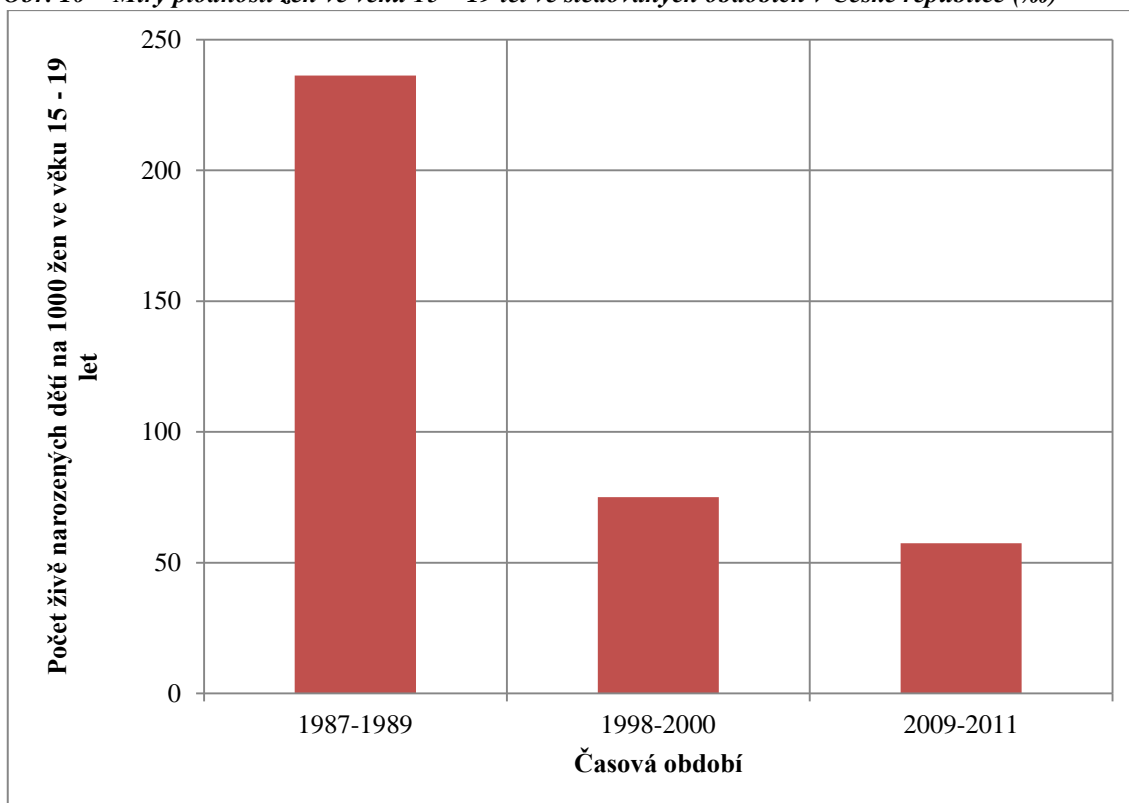
V letech 1987–1989 mladé dívky do 20 let vykazují poměrně vysoké míry plodnosti živě narozených dětí, míra plodnosti mladých dívek ve věkové skupině 15–19 let v tomto období činila 47,26 ‰. Během prvního sledovaného období byla intenzita plodnosti nejvyšší ve věkové kategorii 20–24 let, matkám v této věkové skupině se živě narodilo 176,42 dětí na 1 000 žen. V období 1987–1989 se s vyšším věkem žen snižuje i počet živě narozených dětí. Ve věkové skupině 30–34 let dosáhla míra plodnosti hodnoty 37,26 ‰, tato míra plodnosti je nižší, nežli míra plodnosti dívek do 20 let. Plodnost starších žen, tedy ve věkové kategorii 35–39 let, byla v tomto období nižší, průměrná míra plodnosti pro toto období tvoří za rok 11,14 ‰. V druhém časovém období 1998–2000 došlo k výraznější změně ve skupině mladých matek do 20 let, jejichž míra plodnosti živě narozených činila 15,01 ‰. V porovnání s roky 1987–1989 zde byl znatelný výrazný pokles o více než třetinu. Mezi dvě dominující věkové skupiny patří stále věková skupina 20–24 let, která se s o něco nižšími hodnotami umísťuje v zápatí věkové skupiny 25–29 let. V rozmezí let druhého období se ve věkové skupině 25–29 let živě narodilo 87,34 dětí na 1000 žen. Rozdíl mezi dominujícími skupinami je o přibližně 13 dětí na 1 000 žen. V plodnosti starších žen nad 35 let nedošlo k výrazným změnám. Období 2009–2011 je v porovnání s předešlými lety obdobím s nejnižší plodností mladých dívek, kterým se živě narodilo pouze 11,49 dětí na 1 000 žen. Trend velmi nízké plodnosti mladých dívek je v třetím zkoumaném období doprovázen zároveň výraznou změnou v posunu plodnosti do vyšších věků.

Ve věkové kategorii 30–34 let dosáhla v tomto období míra plodnosti 97,29 %, v předešlých obdobích tato hodnota činila 39,9 % v letech 1998–2000 a 37,26 % v letech 1987–1989 (obr. č. 9).

5.2. Trendy vývoje plodnosti mladých dívek do 20 let v ČR

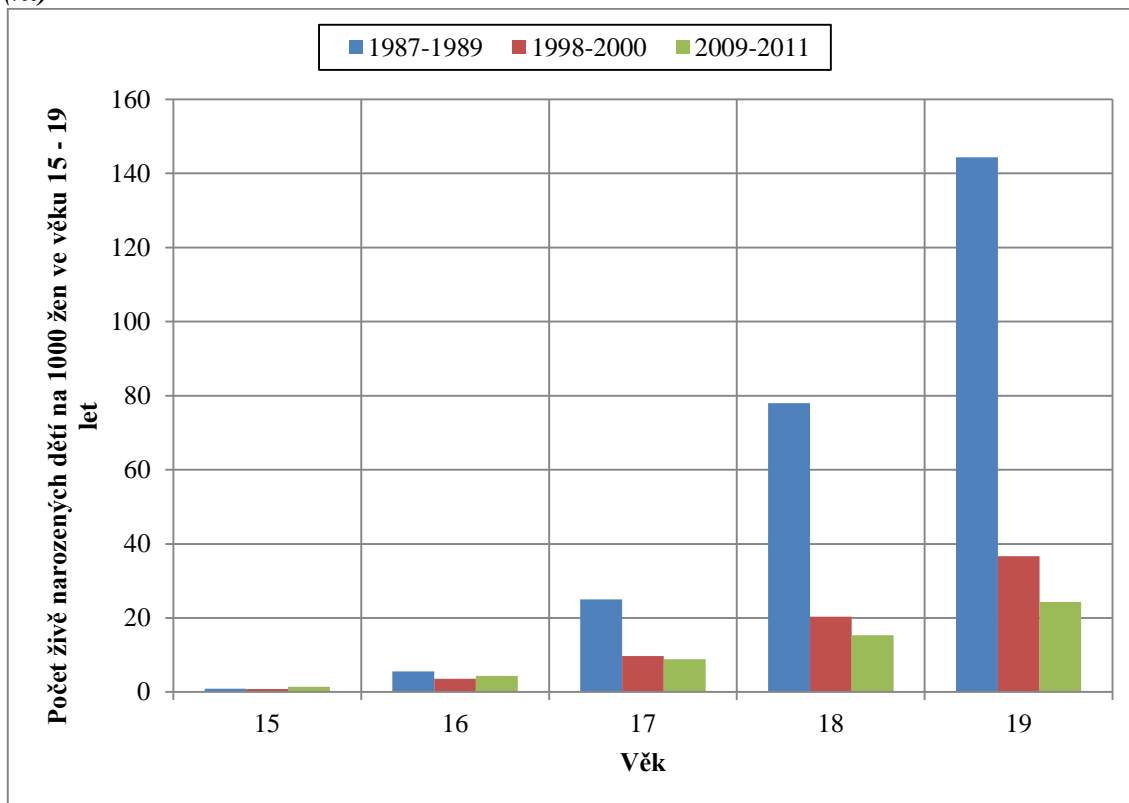
Vývoj úrovně plodnosti všech žen a vývoj úrovně plodnosti pouze mladých dívek je svým charakterem rozdílný. Míry plodnosti mladých dívek do 20 let se během sledovaných období rapidně snížily. V letech 1987–1989 se průměrně za rok mladým dívkám živě narodilo 236,30 dětí na 1 000 žen, v následujících období došlo k výraznému propadu měr plodnosti a počet živě narozených na 1 000 žen se téměř lineárně snižuje až po nejaktuálnější období. V posledním sledovaném období 2009–2011 činila míra plodnosti dívek ve věku 15–19 let 75,04 %, došlo tedy k více jak trojnásobnému poklesu hodnot, nežli v období předešlém. V období 2009–2011 míra plodnosti dosáhla průměrně za rok hodnoty 57,43 %. Dle výše zmíněných hodnot došlo k nejvýraznějšímu propadu intenzity plodnosti mladých dívek především v 90. letech (obr. č. 10).

Obr. 10 – Míry plodnosti žen ve věku 15 – 19 let ve sledovaných obdobích v České republice (‰)

Zdroj: ČSÚ, 2013, specifický soubor a vlastní výpočet

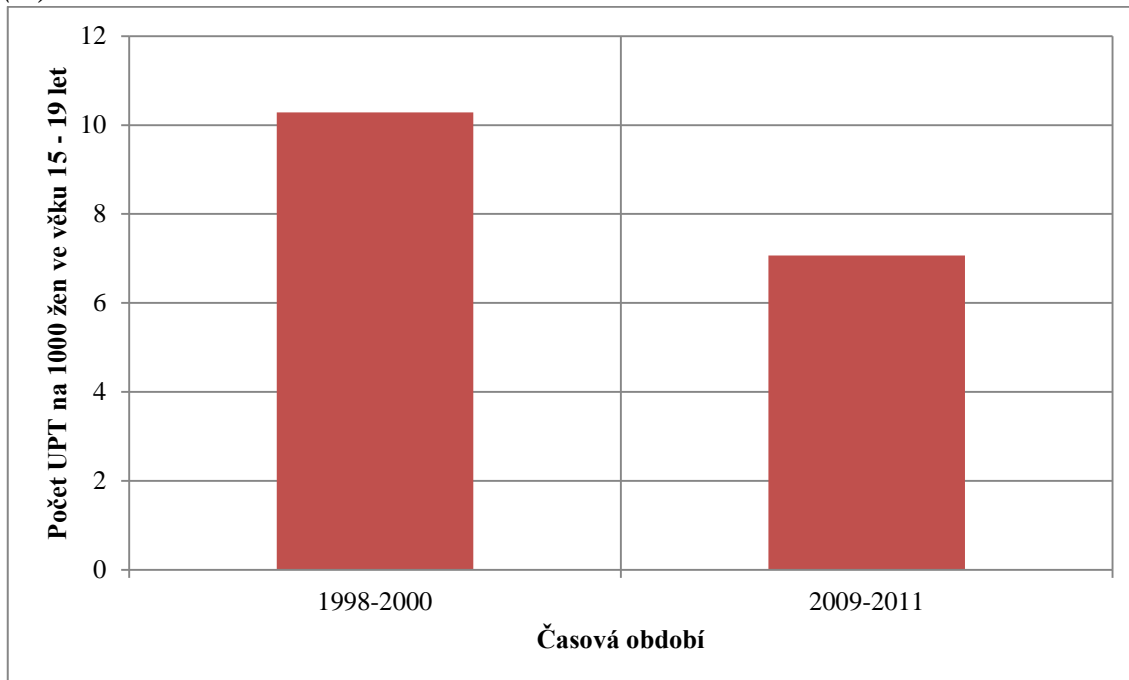
Obr. 11 – Míry plodnosti mladých dívek dle jednotek věku ve sledovaných obdobích v České republice (‰)

Zdroj: ČSÚ, 2013, specifický soubor a vlastní výpočet

Počet živě narozených dětí mladým dívkám do 20 let ve všech obdobích rostl s narůstajícím věkem matky. Ve všech sledovaných obdobích od nejnižšího věku matky 15 let stoupá plodnost dívek do věku 20 let téměř lineárně. Nejvyšší míru plodnosti z těchto jednotlivých věků tedy dosáhly 19leté matky, u kterých obdobně jako u jiných věků došlo k rapidnímu poklesu hodnot v průběhu analyzovaných let, kdy v období 1987–1989 činila míra plodnosti 144,37 ‰, v letech 2009–2011 pouhých 24,31 ‰. Výjimku v tomto poklesu plodnosti u jednotlivých věků tvoří kategorie 15letých matek, u kterých míra plodnosti v období 1987–1989 činila 0,92 ‰ a následně vzrostla na hodnotu 1,46 ‰ v letech 2009–2011 (obr. č. 11). Je samozřejmé, že časná plodnost mladých dívek ve velmi nízkém věku je téměř ojedinělá a výjimečná, o čemž vypovídají velmi nízké až nulové hodnoty plodnosti dívek dle jednotek věku do 15 let, které z tohoto důvodu nebyly do analýzy zahrnuty. Plodnost velmi mladých dívek je bezesporu riskantní záležitostí, nejen z hlediska zdravotního, ale i z hlediska biologické podmíněnosti a psychologického stavu dívky, který v tak nízkém věku nemusí být dostatečně vyvinut pro řádnou výchovu dítěte. U dívek ve věku 18 let a 19 let shledáváme takové riziko podstatně nižším.

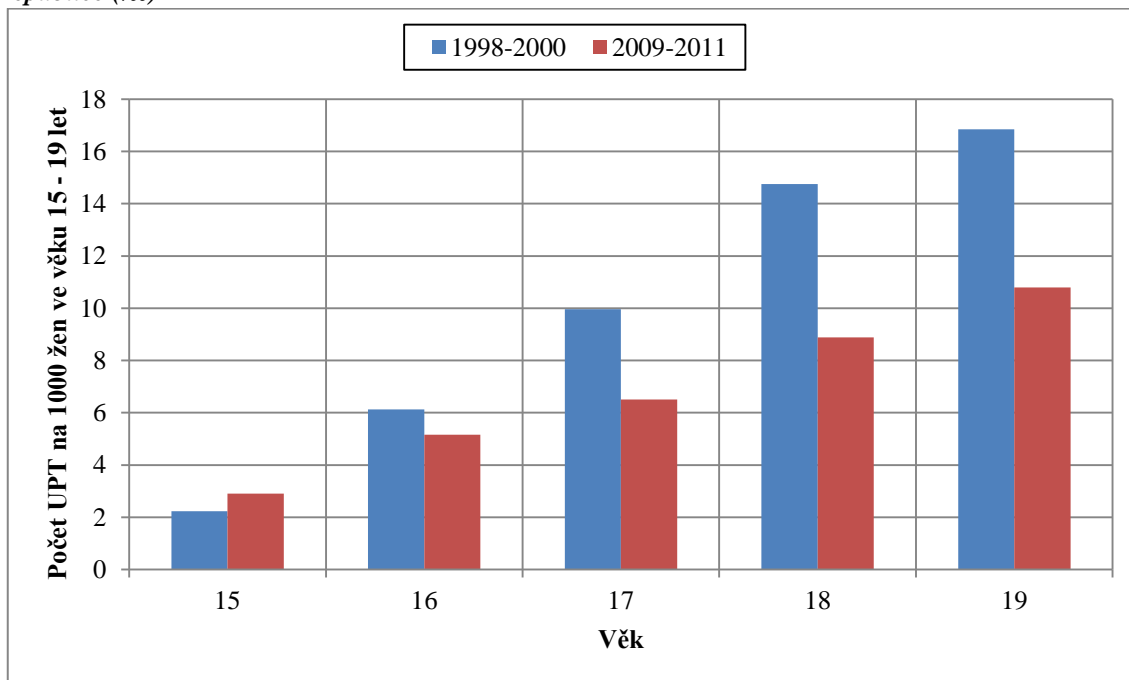
Obr. 12 – Míry umělé potratovosti žen ve věku 15 – 19 let ve sledovaných obdobích v České republice (%)

Poznámka: Vzhledem k obtížné dostupnosti dat graf zobrazuje pouze období 1998 – 2000 a 2009 – 2011. Období 1987 – 1989 nebylo možno zobrazit.

Zdroj: ČSÚ, 2013, specifický soubor a vlastní výpočet

Obr. 13 – Míry umělé potratovosti mladých dívek dle jednotek věku ve sledovaných obdobích v České republice (%)

Poznámka: Vzhledem k obtížné dostupnosti dat graf zobrazuje pouze období 1998 – 2000 a 2009 – 2011. Období 1987 – 1989 nebylo možno zobrazit.

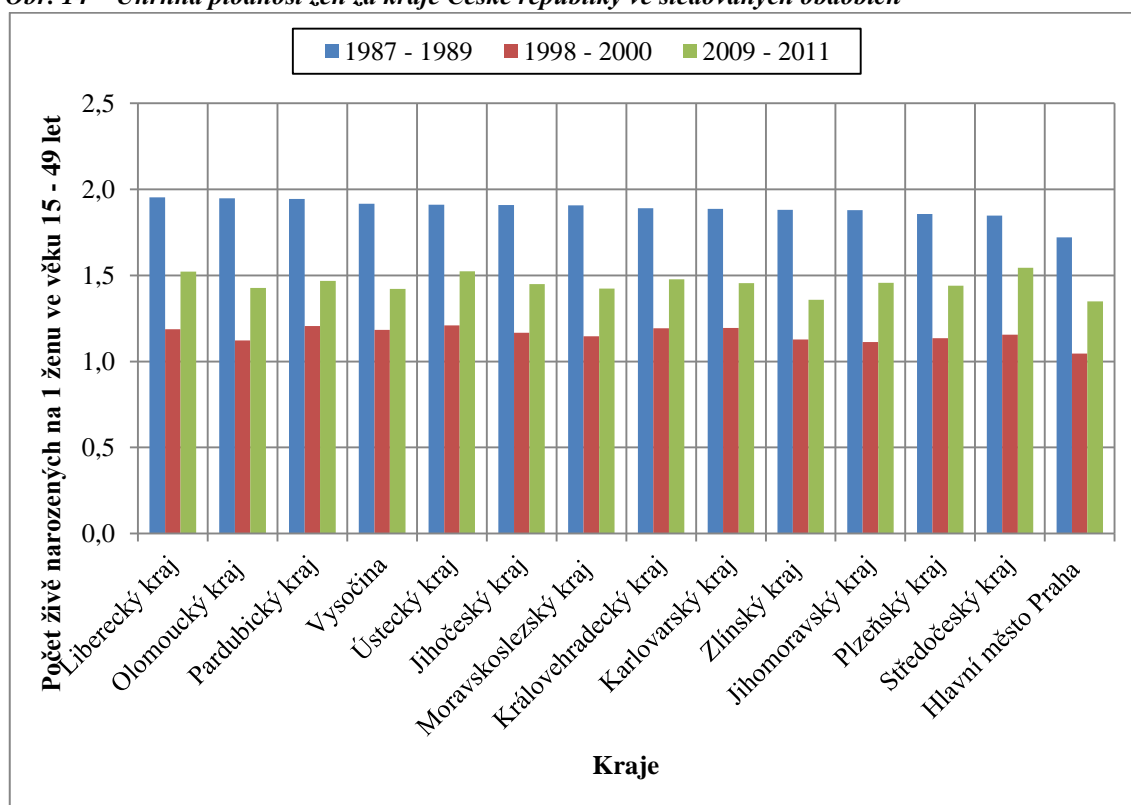
Zdroj: ČSÚ, 2013, specifický soubor a vlastní výpočet

Jak již bylo uvedeno, plodnost mladých dívek je bezprostředně spjata s umělou potratovostí, která se týká i nejmladší věkové skupiny. Míra umělé potratovosti těchto mladých dívek ve věku 15–19 let v letech 1998–2000 průměrně za rok činila 10,29 ‰, v průběhu let indukovaná potratovost dívek této věkové kategorie poklesla na hodnotu 7,07 ‰ v letech 2009–2011 (obr. č. 12). Tento pokles může být způsobem pokrokem zdravotnictví obecně, konkrétně například již zmíněným rozšířením užívání hormonální antikoncepce.

Stejně jako hodnoty plodnosti, tak i hodnoty umělé potratovosti se navyšují s rostoucím věkem dívky v druhém i třetím sledovaném období téměř lineárně. Během sledovaných roků došlo u všech jednotek věku k poklesu umělé potratovosti, výjimku opět tvoří 15leté matky, u kterých se míra umělé potratovosti během let 1998–2000 a 2009–2011 navýšila z hodnoty 2,23 ‰ na 2,91 ‰ (obr. č. 13).

5.3. Regionální variabilita plodnosti žen

Obr. 14 – Úhrnná plodnost žen za kraje České republiky ve sledovaných obdobích

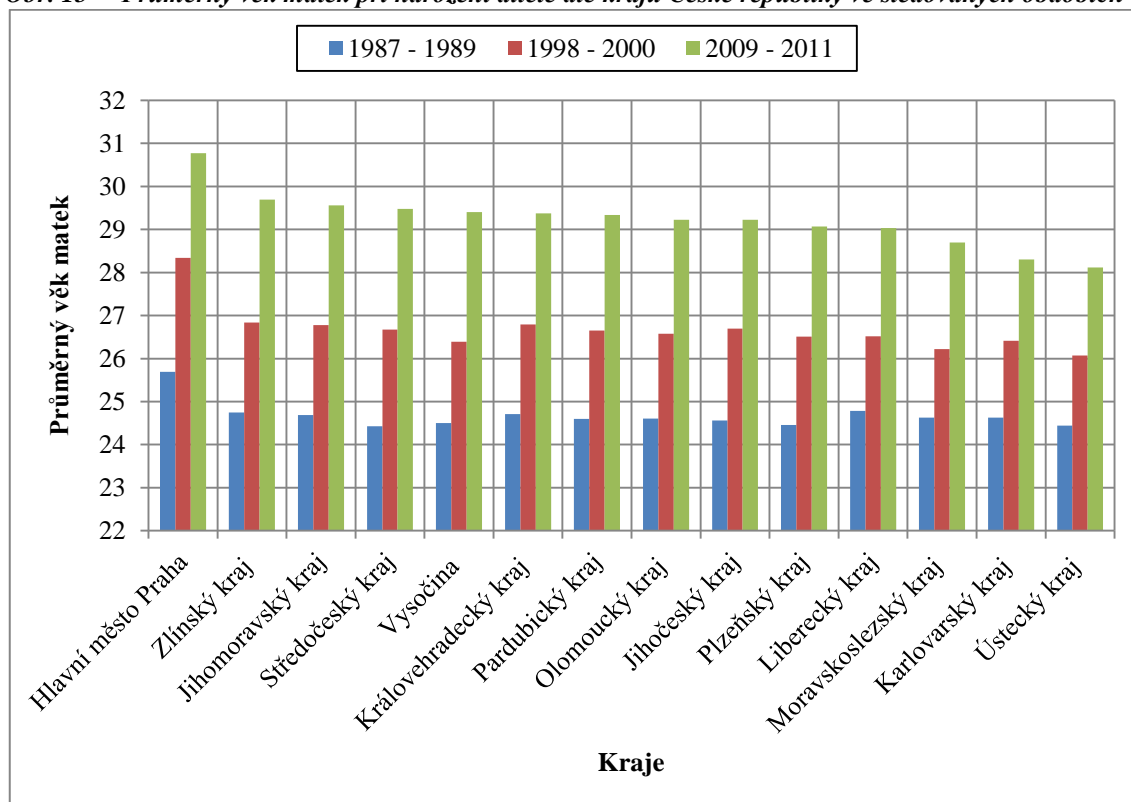
Zdroj: ČSÚ, 2013, specifický soubor a vlastní výpočet

Pro vysvětlení regionální variability plodnosti mladých matek je důležité nastínit v první řadě regionální variabilitu plodnosti všech žen. V rámci všech krajů je vývoj úhrnné plodnosti žen bez výjimky totožný s vývojem celé České republiky, kdy je v období 1987–1989 úhrnná plodnost žen vždy nejvyšší, do období 1998–2000 je zaznamenán silný pokles, od něhož se odráží následný růst úhrnné plodnosti do období 2009–2011. Bezprostředně nejnižší hodnoty

úhrnné plodnosti žen za všechny časové dekády obsadil kraj Hlavní město Praha, v prvním sledovaném období 1987–1989 byla úhrnná plodnost tohoto kraje 1,72, v dalším období tato hodnota poklesla na 1,05, období 2009–2011 dosáhlo úhrnné plodnosti 1,35 (obr. č. 14). Nízkou úhrnnou plodnost žen tohoto kraje lze vysvětlit životním způsobem ve velkoměstském prostředí, kdy jeden z možných ovlivňujících faktorů může být dominující preference odlišných hodnot, nežli v prostředí venkovském či maloměstském, pro které je klidnější způsob žití jednou z charakteristických vlastností. Pracovní vytížení a zájem o kariérní růst se ve velké míře mohou podílet na nízké míře plodnosti žen. Nejvyšší hodnoty plodnosti žen v průběhu sledovaných období zastávaly odlišné kraje. V letech 1987–1989 byla nejvyšší úhrnná plodnost žen v kraji Libereckém, tedy 1,95 dítěte na ženu, v období 1998–2000 nejvyšší hodnota úhrnné plodnosti byla zaznamenána v kraji Ústeckém s hodnotou 1,21 dítěte na ženu. Kraj Středočeský měl úhrnnou plodnost nejvyšší během let 2009–2011, hodnota tohoto kraje byla 1,54 (obr. č. 14). Vysoká plodnost může být podmíněna nejen příznivými ekonomickými podmínkami, ale také věkovou a vzdělanostní strukturou oblastí. V případě konkrétně Středočeského kraje může být vysoká úroveň plodnosti podmíněna také stěhováním mladých rodin do zázemí Prahy.

Obr. 15 – Průměrný věk matek při narození dítěte dle krajů České republiky ve sledovaných obdobích

Zdroj: ČSÚ, 2013, specifický soubor a vlastní výpočet

Z hlediska vývoje se v daném sledovaném období odlišovala i hodnota průměrného věku matky při narození dítěte. V rozmezí let 1987–1989 překročil kraj Hlavní město Praha jako jediný z krajů hranici 25 let. Hodnoty ostatních krajů se pohybovaly kolem 24 let. Do období 1998–2000 došlo k nárůstu průměrného věku matky při narození dítěte. Opět kraj Hlavní město

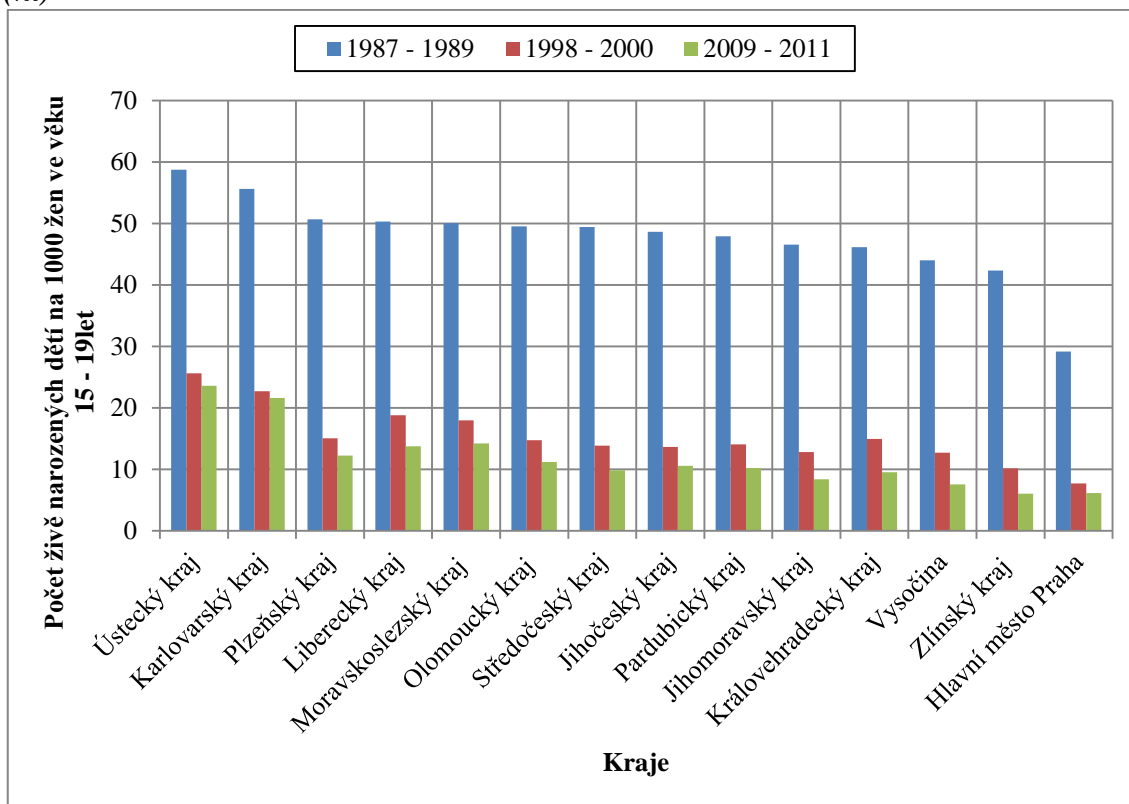
Praha jako jediný přesáhl hodnotu nad 28 let. Hodnoty ostatních krajů se pohybovaly kolem věku 26 let. V období 2009–2011 kraj Hlavní město Praha dosáhl průměrného věku matky 30,78 let a shodně s lety předchozími jako jediný z krajů přesáhl vyšší věkovou hranici, pro toto období jde o hranici 30 let. Jak si lze povšimnout, hlavně kraj Hlavní město Praha zaznamenal nárůst průměrného věku matky při narození dítěte. Naopak nejnižší průměrný věk matky při narození dítěte byl po všechna sledovaná období zjištěn v kraji Ústeckém s hodnotou 24,44 let v období 1987–1989, 26,07 let v období 1998–2000 a v nejaktuálnějším období s průměrným věkem 28,12 let (obr. č. 15). Jak uvedl Šídlo, Praha patří mezi kraje s nejstarší věkovou strukturou a vyšší vzdělanostní strukturou (Šídlo, 2008, str. 195). Tyto faktory pravděpodobně ovlivňují vysoký průměrný věk matky při narození dítěte. Konkrétně krajům Hlavní město Praha a Ústeckému budou věnovány samostatné odstavce.

Kapitola 6

6 Regionální variabilita plodnosti mladých žen v České republice

Regionální diferenciacie plodnosti mladých dívek do 20 let v krajích není s regionální diferenciací plodnosti všech žen zcela totožná. V období 1987–1989 dosáhl nejvyšší míry plodnosti mladých dívek kraj Ústecký, ve kterém se těmto dívkám průměrně za rok živě narodilo 58,74 dítěte na 1 000 žen. Naopak nejnižší míra plodnosti dívek ve věku 15–19 let byla v letech 1987–1989 přiřazena kraji Hlavní město Praha s hodnotou 29,17 ‰. Totožně jako v prvním sledovaném období se umístily tyto kraje i v letech 1998–2000, kdy nejvyšší míra plodnosti mladých dívek spadá pod působnost kraje Ústeckého s hodnotou 25,62 ‰, nejnižší míra plodnosti pod kraj Hlavní město Praha s hodnotou 7,70 ‰. Mezi obdobími 1987–1989 a lety 1998–2000 můžeme zaznamenat silný propad hodnot kraje Ústeckého, tedy z 58,74 ‰ na 25,62 ‰. Takový propad zaznamenaly i kraje ostatní, vývoj odpovídá obecnému trendu zaznamenanému u vývoje plodnosti všech žen, kdy je období 1998–2000 obdobím s nejnižší plodností žen v České republice. V nejaktuálnějším období 2009–2011 došlo k částečným změnám ve vývoji počtu živě narozených dětí na 1 000 žen. Nejvyšší míry plodnosti mladých dívek dosáhl opět kraj Ústecký, tentokrát s hodnotou 23,62 ‰. U nejnižší míry plodnosti mladých dívek došlo k drobné změně. Zlínský kraj se se svou nejnižší hodnotou 6,06 ‰ dostal před kraj Hlavní město Praha, ve kterém se živě narodilo 6,16 dítěte na 1 000 žen. Výše uvedené hodnoty potvrzují fakt, že bezkonkurenčně nejvyšší specifická míra plodnosti ve věkové skupině 15–19 let byla po celá tři sledovaná období v kraji Ústeckém (obr. č. 16). I přesto, že kraj Hlavní město Praha dosahoval velmi nízkých až nejnižších hodnot plodnosti mladých dívek do 20 let, protikladně zároveň ve 21. století obsazuje první místo s nejvyššími specifickými měrami plodnosti starších žen ve věku nad 35 let, tento fakt potvrzují data ČSÚ (ČSÚ, Demografická ročenka 2003 - 2011). Nízká plodnost mladých žen v kraji Hlavní město Praha je pravděpodobně spjata s vysokým podílem žen, které užívají v tomto kraji hormonální antikoncepci, zároveň s vysokou mírou umělé potratovosti. Jak uvádí Šídlo, Praha se vyznačuje lepší dostupností a úrovní zdravotní péče (Šídlo, 2008, 195).

Obr. 16 – Míry plodnosti mladých dívek do 20 let dle krajů v České republice ve sledovaných obdobích (%)

Zdroj: ČSÚ, 2013, specifický soubor a vlastní výpočet

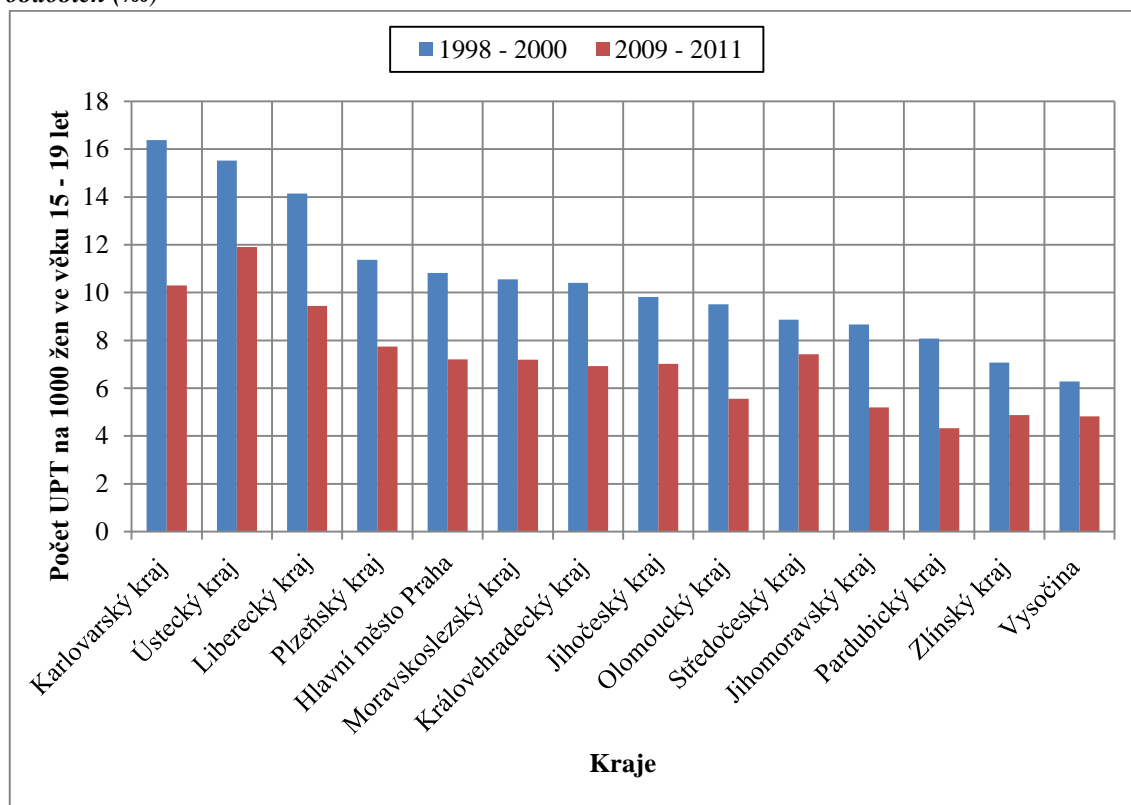
Hodnoty variačního koeficientu na úrovni krajů dle specifických měr plodnosti mladých dívek odhalily odlišnou variabilitu v průběhu analyzovaných let. Pro období 1987–1989 byl variační koeficient 14,25 %. Období 1998–2000 je charakteristické více než dvojnásobným procentuálním nárůstem na hodnotu 30,51 %. Do třetího sledovaného období byl taktéž zaznamenán nárůst variačního koeficientu, tedy na hodnotu 44,27 % (tab. č. 1). Tato data prokázala rostoucí variabilitu na úrovni krajů a s postupem času se navýšila proměnlivost tohoto souboru.

Tab. 1 – Vývoj diference souboru krajů podle úrovně míry plodnosti dívek do 20 let v České republice ve sledovaných obdobích

Míra plodnosti dívek do 20 let	1987–1989	1998–2000	2009–2011
Maximální hodnota	58,74	25,62	23,62
Minimální hodnota	29,17	7,70	6,06
Variační rozpětí	29,57	17,92	17,56
Směrodatná odchylka	6,81	4,68	5,22
Střední hodnota	47,80	15,34	11,79
Variační koeficient (%)	14,25	30,51	44,27

Zdroj: ČSÚ, 2013, specifický soubor a vlastní výpočet

Obr. 17 – Míry umělé potratovosti mladých dívek do 20 let dle krajů v České republice ve sledovaných obdobích (‰)

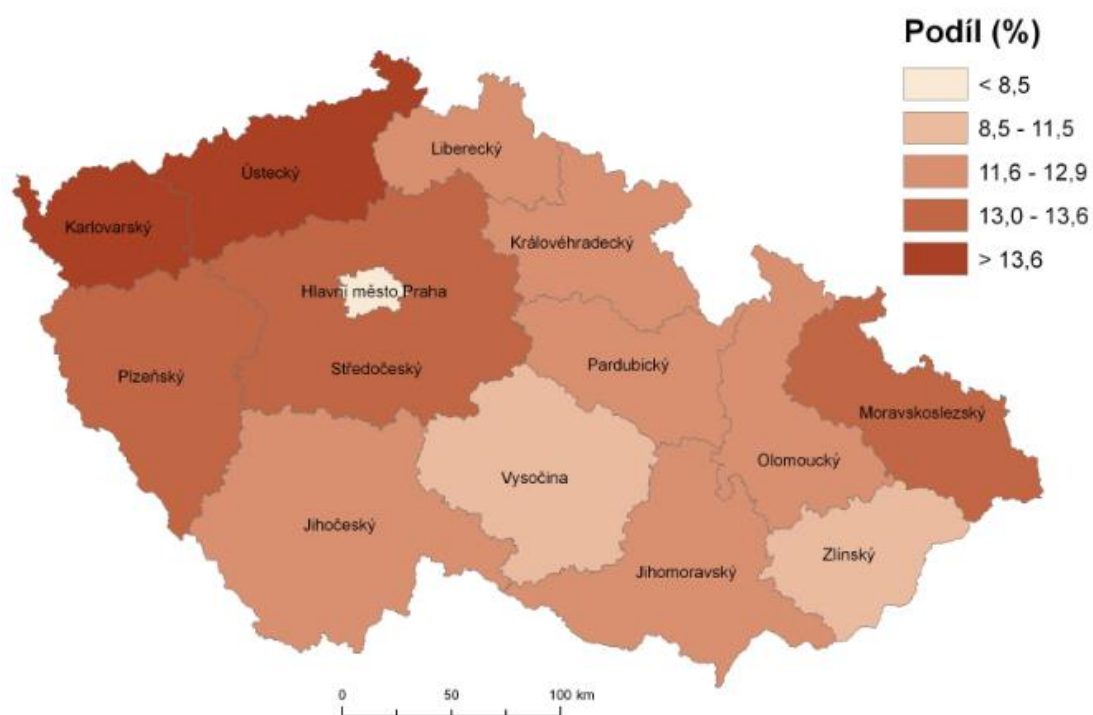

Poznámka: Vzhledem k obtížné dostupnosti dat graf zobrazuje pouze období 1998–2000 a 2009–2011. První období 1987 – 1989 nebylo možno zobrazit.

Zdroj: ČSÚ, 2013, specifický soubor a vlastní výpočet

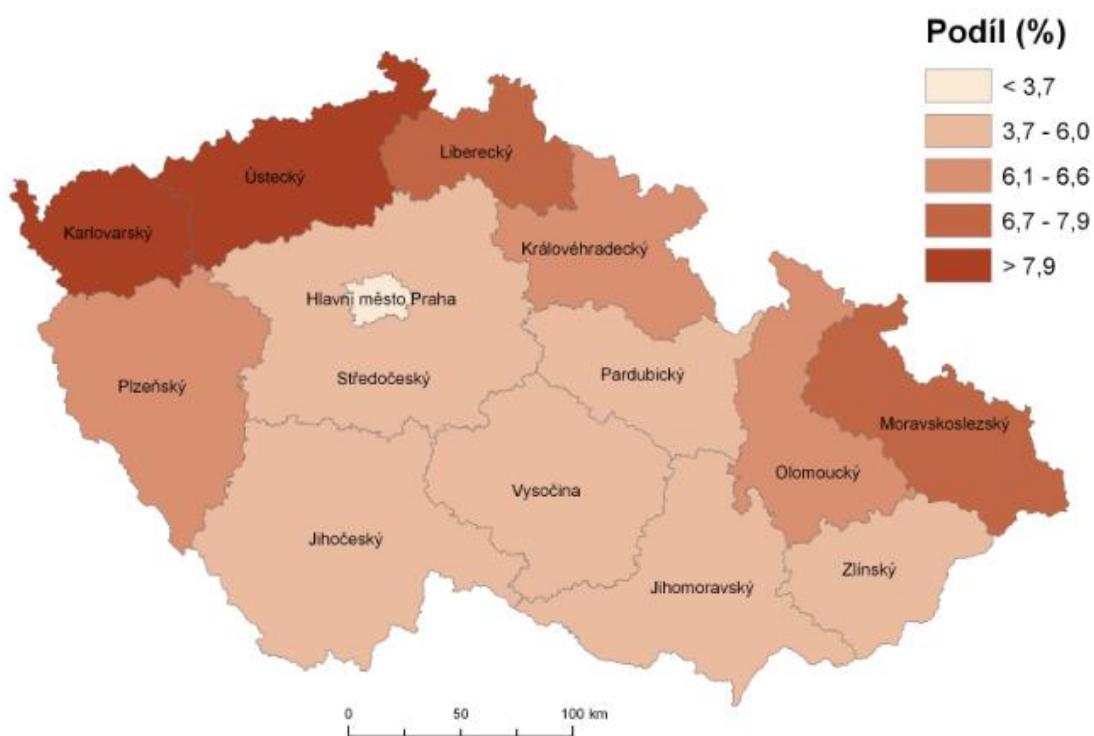
Nejvyšší míry umělé potratovosti mladých dívek do 20 let v letech 1998–2000 dosáhl kraj Karlovarský s hodnotou 16,38 ‰. Následoval kraj Ústecký s hodnotou 15,52 ‰. Nejnižší pozici tohoto ukazatele obsadil kraj Vysočina s hodnotou 6,29 ‰. V letech 2009–2011 nejvyšší hodnoty byly zaznamenány ve stejných krajích, v kraji Ústeckém s hodnotou 11,90 ‰ a kraji Karlovarském s hodnotou 10,30 ‰. Nejnižší míry umělé potratovosti v tomto období dosáhl kraj Vysočina s 4,33 ‰ (obr. č. 17). Bylo zjištěno, že kraj Ústecký a kraj Karlovarský je charakteristický nejen vysokými měrami plodnosti mladých dívek, ale zároveň nejvyššími měrami umělé potratovosti těchto mladých dívek. Dle Šídla jsou tyto dva kraje na severozápadě České republiky nazývány jako problematický region, který je silně postižen restrukturalizací průmyslu a řadou socioekonomických problémů. Projevů socioekonomických problémů kraje Ústeckého a Karlovarského, které s velkou pravděpodobností ovlivňují reprodukční chování mladých dívek, je velké množství, například nižší vzdělanostní struktura obyvatelstva, vyšší zastoupení minoritních národností, vysoký podíl mimomanželsky narozených dětí, vyšší úroveň potratovosti a rozvodovosti, nižší naděje na dožití (Šídlo, 2008, str. 195).

Obr. 18 – Podíl specifické míry plodnosti mladých žen do 20 let na úhrnné plodnosti žen v České republice, 1987–1989 (%)

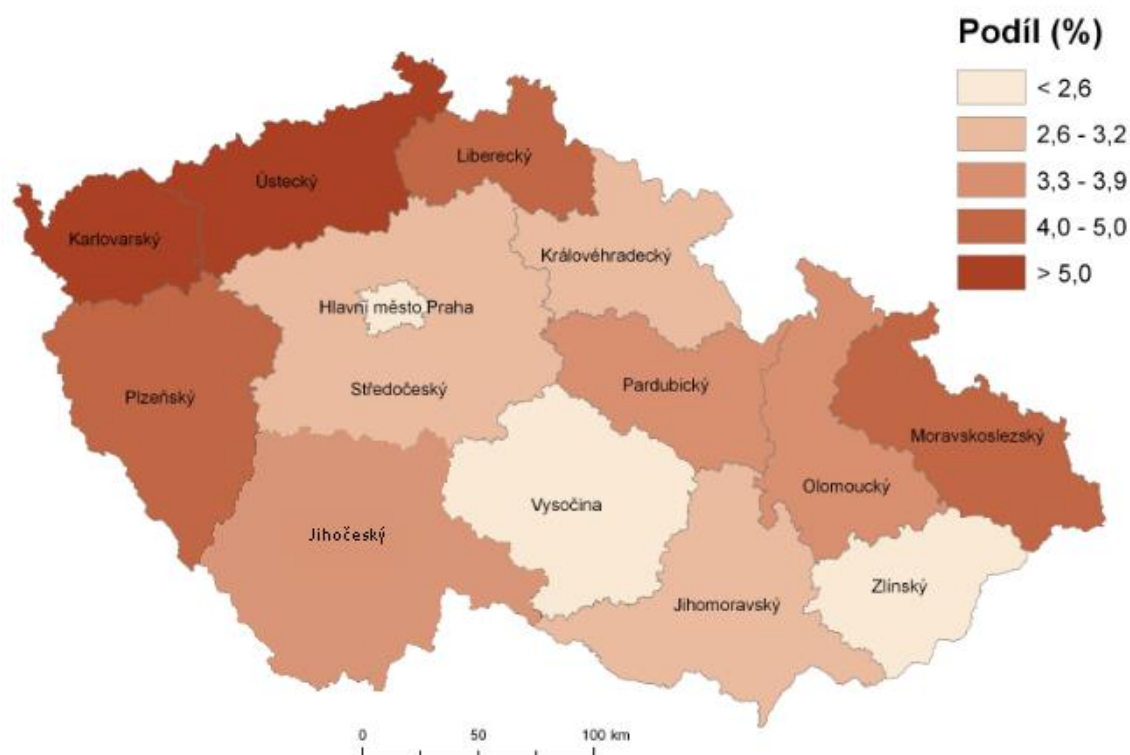
Zdroj: ČSÚ, 2013, specifický soubor a vlastní výpočet

Obr. 19 – Podíl specifické míry plodnosti mladých žen do 20 let na úhrnné plodnosti žen v České republice, 1998–2000 (%)

Zdroj: ČSÚ, 2013, specifický soubor a vlastní výpočet

Obr. 20 - Podíl specifické míry plodnosti mladých žen do 20 let na úhrnné plodnosti žen v České republice, 2009–2011 (%)

Zdroj: ČSÚ, 2013, specifický soubor a vlastní výpočet

Poznámka: U výše uvedených kartogramů č. 18, 19 a 20 nemohla být vzhledem k velmi odlišným hodnotám použita stejná škála. Použití odlišných škál zaručuje výstup v podobě vypovídajících kartogramů.

Dalším pohledem na problematiku reprodukčního chování mladých je podíl specifické plodnosti této věkové kategorie na úhrnné plodnosti. Podíl specifické míry plodnosti mladých dívek ve věku 15–19 let na úhrnné plodnosti byl v období 1987–1989 nejvýznamnější a dosahoval v průměru 13 %. V tomto období nejvyšší podíl plodnosti mladých dívek zaznamenal kraj Ústecký, v porovnání s ostatními kraji Ústecký kraj jako jediný dosáhl podílu přes 15 %. Kraj Karlovarský také v tomto období dosáhl vysokého podílu plodnosti mladých dívek, přesně 14,73 %. Naopak nejnižšího podílu v letech 1987–1989 dosáhl kraj Hlavní město Praha, který měl jako jediný podíl pod 9 % (obr. č. 18). V období 1998–2000 nedošlo k zásadním změnám v regionální variabilitě, ovšem změnu zaznamenaly procentuální podíly plodnosti mladých dívek do 20 let, které se rapidně snížily. Ve všech krajích České republiky došlo v porovnání s předchozím obdobím k výraznému snížení, v některých případech až o polovinu. Nejvyšší podíl plodnosti mladých dívek měl v období 1998–2000 Ústecký kraj a jako jediný z krajů si udržel hodnotu nad 10 %. Podíl v Karlovarském kraji se pohyboval těsně pod hodnotou 10 %. Nejnižší hodnota podílu na úhrnné plodnosti během druhého období byla zaznamenána opět v kraji Hlavní město Praha, a tvořila necelá 4 %. Kraj Zlínský s podílem 4,52 % byl nejnižšímu podílu poměrně nedaleko (obr. č. 19). Třetí období 2009–2011 bylo svým charakterem podobné předchozím roků, došlo pouze k drobné proměně v obsazenosti

nejnižšího podílu. I v rozmezí těchto let nejvyšší podíl plodnosti mladých dívek tvořil kraj Ústecký s hodnotou 7,75 %. V zápětí Ústeckého kraje byl kraj Karlovarský s 7,44 %. Jde o jediné dva kraje, kde plodnost mladých dívek do 20 let dosáhla vyšší hodnoty, nežli 7 %. Nejnižší podíl byl ve Zlínském kraji (2,23 %), za nímž byl kraj Hlavní město Praha s hodnotou 2,30 % (obr. č. 20). Jak si lze povšimnout, ve všech třech sledovaných období nejvyšších podílů bylo dosaženo v krajích Ústeckém a následně za ním Karlovarském. Je opět nezbytné zmínit, že tyto dva kraje spolu sousedí, tudíž za vysokou plodností mladých dívek mohou být i zdejší životní podmínky a společenské okolnosti.

Tab. 2 – Vývoj diferenciacie souboru krajů podle úrovně podílu specifické míry plodnosti mladých žen do 20 let na celkové úhrnné plodnosti žen v České republice ve sledovaných obdobích

Podíl specifické míry plodnosti mladých žen do 20 let na úhrnné plodnosti	1987–1989	1998–2000	2009–2011
Maximální hodnota	15,37	10,60	7,75
Minimální hodnota	8,47	3,69	2,23
Variační rozpětí	6,90	6,91	5,52
Směrodatná odchylka	1,63	1,85	1,71
Střední hodnota	12,62	6,59	4,04
Variační koeficient (%)	12,92	28,07	42,33

Zdroj: Český statistický úřad, vlastní výpočet

Dle podílu plodnosti mladých dívek na úhrnné plodnosti žen na úrovni krajů Česka byl spočten variační koeficient, který opět prokazuje rostoucí diferenciaci sledovaného souboru. V letech 1987–1989 byl tento variační koeficient 12,92 %, v druhém období 1998–2000 zaznamenal více jak dvojnásobný nárůst na hodnotu 28,07 %, třetí období 2009 – 2011 bylo charakteristické hodnotou variačního koeficientu 42,33 % (tab. č. 2). Variační koeficient dle podílu plodnosti mladých dívek na úhrnné plodnosti dokazuje obdobně jako variační koeficient dle měř plodnosti mladých dívek nárůst variability na úrovni krajů Česka. Nejaktuálnější sledované období 2009–2011 je v porovnání s předešlými roky typické poměrně vysokou variabilitou, ovšem nejvyšší nárůst variability byl zaznamenán mezi prvním a druhým sledovaným obdobím.

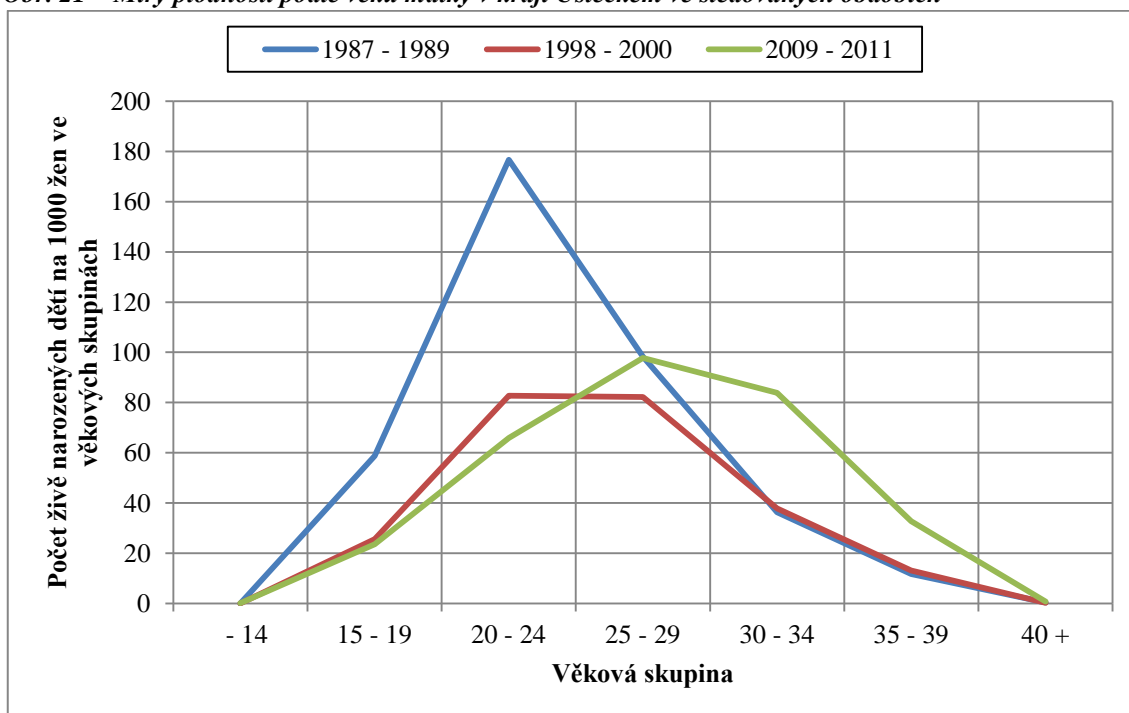

Kapitola 7

7 Plodnost mladých dívek do 20 let ve vybraných krajích

Detailní obraz plodnosti dívek do 20 let byl podrobněji zkoumán za kraj Ústecký a za kraj Hlavní město Praha, jakožto kraje s výrazně odlišnými hodnotami plodnosti mladých žen. Ústecký kraj byl po celé sledované období charakteristický nejvyšší úrovní plodnosti mladých dívek do 20 let. Míry plodnosti mladých dívek se v průběhu let v rámci kraje měnily. Přímo ve věkové kategorii 15–19 let došlo mezi sledovanými roky k propadu míry plodnosti, tedy z 59 ‰ v letech 1987–1989 na 24 ‰ v letech 2009–2011. K také velké změně došlo i ve věkové skupině 20–24 let, kdy byl mezi lety zaznamenán pokles míry plodnosti ze 177 ‰ v letech 1987–1989 až na 66 ‰ v letech 2009–2011. I přes rapidní pokles měř plodnosti pro věkovou skupinu 15–19 let i věkovou skupinu 20–24 let si Ústecký kraj mezi kraji zachoval nejvyšší specifickou míru plodnosti mladých dívek. Tento propad hodnot dokumentuje dlouhodobý pokles plodnosti mladých dívek do 20 let (obr. č. 21).

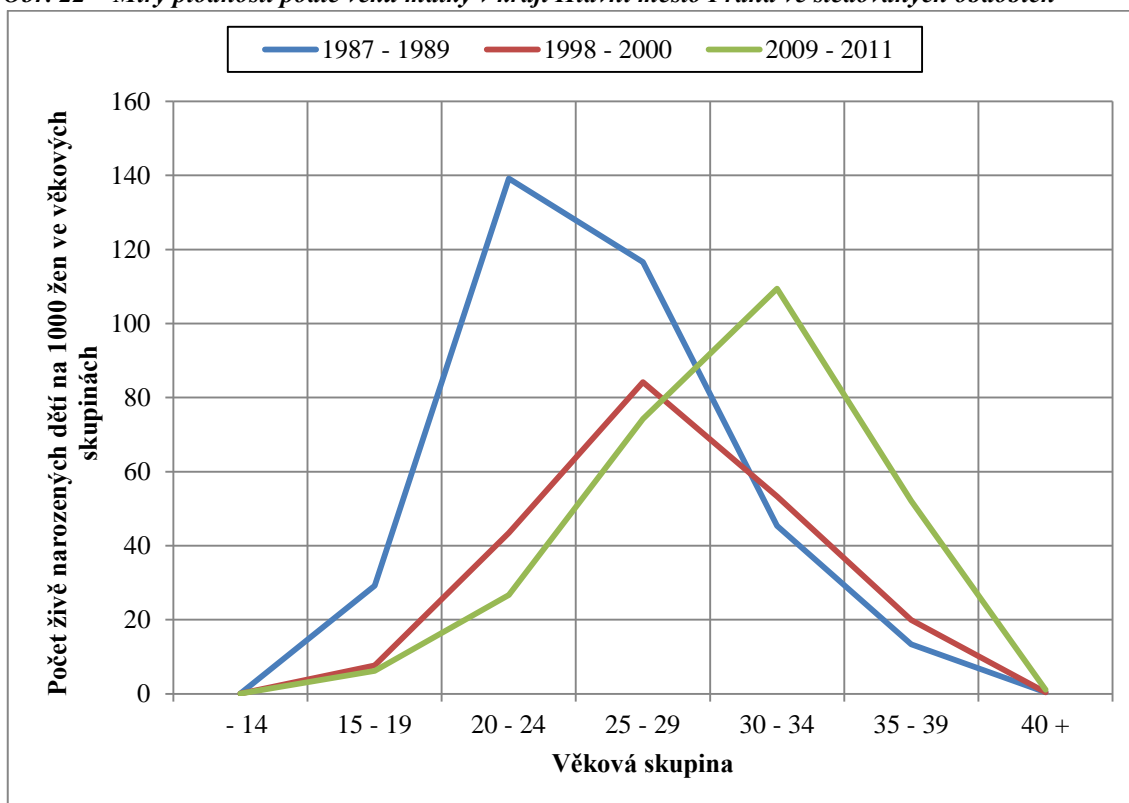
Obr. 21 – Míry plodnosti podle věku matky v kraji Ústeckém ve sledovaných obdobích

Zdroj: ČSÚ, 2013, specifický soubor a vlastní výpočet

Pro kraj Hlavní město Praha je typický vyšší věk matky při narození dítěte. Úroveň plodnosti mladých dívek do 20 let za sledovaná období výrazně poklesla už z tak nízkých hodnot, kterých v plodnosti mladých dívek dosahovala. V letech 1987–1989 dosahovala ve věkové kategorii 15–19 let míra plodnosti 29 ‰, z této hodnoty poklesla až na hodnotu 6 ‰ v letech 1998–2000. Naopak výrazné navýšení zaznamenala věková kategorie žen 30–34 let, kdy v rozmezí let 1987–1989 byla míra plodnosti těchto žen 45 ‰, v letech 2009–2011 byl zaznamenán nárůst až na hodnotu 109 ‰. Kraj Hlavní město Praha lze řadit mezi představitele nejvyšší plodnosti starších žen nad 35 let (obr. č. 22).

Obr. 22 – Míry plodnosti podle věku matky v kraji Hlavní město Praha ve sledovaných obdobích

Zdroj: ČSÚ, 2013, specifický soubor a vlastní výpočet

Model plodnosti kraje Ústeckého a kraje Hlavní město Praha je tedy odlišný především v časování plodnosti, kdy je kraj Ústecký charakteristický poměrně vysokou úrovní plodnosti mladých dívek. Ovšem u kraje Hlavní město Praha je zřejmý posun časování plodnosti do vyšších věků matek. Vysoká plodnost mladých dívek do 20 let v Ústeckém kraji může být vysvětlena několika faktory, které s vývojem plodnosti mohou souviset. Důraz lze klást především na asociaci mezi plodností a vzděláním, která je jedním z možných vysvětlujících faktorů. Jitka Rychtaříková se spojitostí těchto dvou proměnných zabývá a ve výsledku přichází na fakt, že české ženy s nižším vzděláním mají nižší průměrný věk při narození prvního dítěte a nejvyšší úroveň plodnosti, naopak vysokoškolačky se stávají matkami později a mají méně dětí (Rychtaříková, 2010b, str. 48,49). Na základě dat ze Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2011 je v Ústeckém kraji velmi nízký podíl vysokoškolsky vzdělaných osob (6,4 ‰), naopak kraj

Hlavní město Praha je představitelem vysokého podílu vysokoškoláků (20,7 %). Z obyvatelstva staršího 15 let je v Ústeckém kraji téměř 30 % osob se středním vzděláním bez maturity, v kraji Praha je tento podíl necelých 20 % (příloha č. 1). Data ze Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 taktéž potvrzují výše uvedené odlišnosti mezi krajem Hlavní město Praha a krajem Ústeckým. V aktuálnějším roce 2011 byly rozdíly mnohem výrazněji prohloubeny (příloha č. 2). Typickým věkem pro vyučení je věk 18–19 let, u vysokoškolského studia je tomu přibližně o 3–5 let více. Je pravděpodobné, že se pro rodičovství dívka rozhodne tehdy, má-li studium ukončené. Velmi rozdílné hodnoty dle vzdělání v Ústeckém kraji a v kraji Praha, zároveň jejich vysoce rozdílné hodnoty měř plodnosti, mohou být potvrzujícím faktem této teorie a bezprostřední významnosti těchto dvou asociací. Asociace s plodností žen by mohla být hledána taktéž u národností či náboženské víry, ovšem tyto údaje ve Sčítání lidu, bytů a domů 2011 nebyly povinné a velká část respondentů je tedy nezodpověděla, proto by mohly být jakékoliv nalezené souvislosti zkrácené.

Kapitola 8

8 Závěr

Plodnost mladých dívek do 20 let je ovlivňována ekonomickými, kulturními, sociálními, společenskými, biologickými a zdravotními faktory. Důležitý vliv hrají taktéž legislativní okolnosti mateřství. Vliv na plodnost mladých dívek má především zdravotní legislativa a legislativa umělého přerušení těhotenství. Rozšíření hormonální antikoncepce a zároveň interrupční zákon umožňují praktikovat metody plánovaného rodičovství. Vliv státních populačních opatření na mladou generaci se ve srovnání s minulostí snižuje, ovšem ani v současné době nemůže být vyloučen. Mladé dívky se mohou svobodně rozhodovat nad vlastním reprodukčním chováním. Současná doba poskytuje prostředky kontroly plodnosti a volbu, kdy se ujmout rodičovské role. Rozhodovací proces mladých dívek počíná již v zahájení sexuálního života, může končit až u volby mateřství či umělého přerušení těhotenství. I přes množství metod plánovaného rodičovství nelze u dívek do 20 let přehlédnout vliv rizikového, mladistvého a nezodpovědného chování.

Nejen celá společnost, ale i jednání a uvažování adolescentů reaguje na významné společenské a ekonomické změny po roce 1989, který byl zahrnut do prvního zkoumaného období popisující situaci těsně před sametovou revolucí. Transformace české společnosti byla zapříčiněna pádem komunistického režimu a nastolením politického demokratického systému. Rok 1989 lze nazvat možným počátkem období existenční nejistoty a nového hodnotového systému mladých lidí, kdy je těmito charakteristikami bezesporu postižen i rozhodovací proces vedoucí k volbě rodičovství. Empirická šetření pootevřela brány pohledu mladých lidí k časnému rodičovství a poukázala na skutečnost, že většina respondentů považuje v letech 1994, 1997 a 2002 za největší životní radost sledovat, jak děti rostou. Zde je znatelné, že přístup mladých lidí k dětem a jejich výchově se výrazně nezměnil, nýbrž změnou prošel hodnotový systém mladých lidí. Pro mladé lidi je určující především využití svého volného času a věnování se svým koníčkům a zájmům, což potvrzuje fakt, že 30 % respondentů považuje výchovu vlastních dětí za omezení svobody. Využívání nespočetného množství možností a inovací současné doby je na úkor reprodukčního chování mladých lidí. Rozdíl oproti minulosti spočívá v tom, že tehdy bylo založení rodiny hlavní prioritou mladých. Dalším podstatným faktorem pro mladé lidi je ekonomická situace, která pro ně v současnosti není příliš příznivá. Pro většinu mladých je důležité mít vlastní byt, zároveň nejméně důležité je mít úspory nad 100 tisíc korun, protože v současných podmínkách je to nereálné (Mladá generace 1997, ISSP 1994 a 2002).

Ve smyslu vývoje úhrnné plodnosti českých žen a vývoje specifických měr plodnosti dívek do 20 let vykazuje každé zkoumané období odlišný charakter. První období 1987–1989 je obdobím doznívání relativně vysoké plodnosti žen, zároveň obdobím nejvyšší plodnosti mladých dívek. Před rokem 1989 byla časná plodnost jednou z charakteristik reprodukčního chování dívek do 20 let. V období 1998–2000 dosáhly hodnoty úhrnné plodnosti žen svého historického minima v České republice, s poklesem úhrnné plodnosti žen bezprostředně klesá i plodnost mladých dívek do 20 let. Pro období 2009–2011 je charakteristickým znakem nárůst úhrnné plodnosti žen, neznamená to ovšem, že by se vrátily zpět charakteristiky prvního sledovaného období 1987–1989. Odlišnost značí věková skupina do 20 let, kde je oproti období prvnímu protikladně nízká plodnost mladých dívek, která v průběhu let stále klesá. Vypovídajícím trendem pro období 2009–2011 je nárůst úhrnné plodnosti žen zapříčiněný posunem plodnosti do vyšších věkových kategorií. Reprodukční chování dívek do 20 let v průběhu sledovaných let ztratilo značnou část svého významu.

Demografická analýza potvrdila fenomén, že časná plodnost v České republice slábne. Jak již bylo uvedeno, vývoj plodnosti mladých dívek neodpovídá vývoji úhrnné plodnosti žen. Rozdílnosti v úrovni časné plodnosti jsou mezi sledovanými obdobími velmi znatelné. Vlastní analýza odhalila, že během tří sledovaných období došlo v úrovni plodnosti mladých dívek do 20 let k poklesu přibližně o 100 %. V prvním období 1987–1989 byl podíl plodnosti mladých dívek na celkové úhrnné plodnosti žen přes 13 %, v následujícím období 1998–2000 došlo k propadu hodnot přibližně na 6%, roky 2009–2011 znamenaly nejnižší procento časné plodnosti dívek, tedy necelá 3 %. Význam podílu mladých dívek do 20 let na úhrnné plodnosti žen je zanedbatelný a stále se snižuje, což potvrzuje jednu ze stanovených hypotéz analýzy.

Hypotézu, že se regionální rozdíly v úrovni plodnosti mladých žen se na úrovni krajů snížily, můžeme zamítnout. Výpočet variačního koeficientu prokázal, že se v průběhu sledovaných období variabilita zvýšila. Nejaktuálnější období 2009–2011 je charakteristické nejvyššími hodnotami variačního koeficientu, ovšem nejvyšší nárůst mezi lety byl zaznamenán mezi roky 1987–1989 a lety 1998–2000, a to téměř dvojnásobný. Svými hodnotami od hodnot ostatních v porovnání všech krajů Česka vybočují především dva kraje. Kraj Hlavní město Praha a Ústecký kraj patří mezi představitele velmi nízkých a naopak vysokých hodnot měr plodnosti mladých dívek do 20 let ve všech sledovaných obdobích. Vysokých hodnot míry plodnosti mladých dívek mimo Ústeckého kraje ve všech obdobích dosahuje také kraj Karlovarský, který s krajem Ústeckým hraničí. Vysoká plodnost mladých dívek v těchto krajích může být vysvětlena geografickou blízkostí a stejnými oblastními podmínkami. Šídlo tento severozápadní region nazývá jako problematický vzhledem k restrukturalizaci průmyslu a řadě socioekonomických problémů, které se odrazily i v sociokulturní úrovni regionu. Naopak Praha touto úrovní nevybočuje z průměrných hodnot (Šídlo, 2008, str. 195). Zajímavostí může být, že kraj Středočeský svým absolutním počtem živě narozených dosahuje také jedné z nejvyšších příček plodnosti mladých dívek a zároveň s kraji s nejvyšší plodností hraničí. Jak u kraje Ústeckého, tak u kraje Hlavní město Praha analýza odhalila možnou asociaci mezi plodností a vzděláním. Většina populace z Ústeckého kraje nedosahuje vysokoškolského vzdělání, naopak

kraj Hlavní město Praha vykazuje znatelně vysoký podíl vysokoškolsky vzdělaných osob. Hypotéza o nejnižším počtu mladých matek žijících v kraji Hlavní město Praha byla potvrzena.

Obraz plodnosti mladých dívek do 20 let je ve velké míře české společnosti neodhalen a chybí zde příslušná studie, která by hloubkově prozkoumala problematiku adolescentních matek. Příkladem může být například USA, kde se tímto tématem, jakožto palčivým sociálním problémem, hloubkově zabývá velké množství autorů. V České republice není dostatečně vyobrazena typologie mladých matek a popis situace těchto dívek. K dispozici jsou pouze dílčí teorie, neposkytující ucelený pohled k tématice. Téměř chybí v Česku prozkoumání přístupu společnosti k mladým matkám.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ALAN, J. 1989. *Etapy života očima sociologie*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1989, 493 s. ISBN 80-7038-044-6.
- BARTÁK, A. 2006. *Antikoncepce: druhy antikoncepce, hormony, když všechno selže*. 1. vydání. Praha: Grada, 2006, 132 s. ISBN 80-247-1351-9.
- Československo. Zákon č. 68 ze dne 19. prosince 1957 o umělém přerušení těhotenství. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1957, částka 33, s. 289–290. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/GetAll.aspx>.
- Československo. Zákon č. 36 ze dne 9. dubna 1960 o územním členění státu. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1960, částka 15, s. 98–100. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/GetAll.aspx>.
- Československo. Zákon č. 66 ze dne 20. října 1986 o umělém přerušení těhotenství. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1986, částka 22, s. 484–485. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/GetAll.aspx>.
- Česko. Zákon č. 347 ze dne 3. prosince 1997 o vytvoření vyšších územních samosprávních celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1997, částka 114, s. 7018. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/GetAll.aspx>.
- Česko. Zákon č. 176 ze dne 16. května 2001, kterým se mění zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávních celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2001, částka 67, s. 3674. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/GetAll.aspx>.
- Česko. Zákon č. 387 ze dne 10. července 2004 o změnách hranic krajů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2004, částka 127, s. 7739–7740. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/GetAll.aspx>.
- Česko. Zákon č. 262 ze dne 21. dubna 2006 zákoník práce. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2006, částka 84, s. 3146–3241. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/GetAll.aspx>.

- Česko. Zákon č. 40 ze dne 8. ledna 2009 trestní zákon. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 11, s. 354–461. Dostupný také z WWW:
<<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/GetAll.aspx>>.
- Česko. Zákon č. 364 ze dne 6. listopadu 2011, kterým se mění zákony v souvislosti s úspornými opatřeními v působnosti Ministerstva práce a sociálních věcí. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2011, částka 128, s. 4562–4576. Dostupný také z WWW:
<<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/GetAll.aspx>>.
- Česko. Zákon č. 135 ze dne 25. května 2011, kterým se mění ústavní zákon č. 347/1997 Sb., o vytvoření vyšších územních samosprávních celků a o změně ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky ve znění ústavního zákona č. 176/2001 Sb.. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2011, částka 52, s. 1314. Dostupný také z WWW:
<<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/GetAll.aspx>>.
- Česko. Zákon č. 66 ze dne 19. února 2013, kterým se mění zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění pozdějších předpisů. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2013, částka 31, s. 4730–4801. Dostupný také z WWW:
<<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/GetAll.aspx>>.
- FIALOVÁ, L. 2000. Mladí lidé v rodině. In FIALOVÁ, L. aj. (ed.). *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 29–44. ISBN 80-85850-87-7.
- FURSTENBERG, F.; CRAWFORD A. 1978. *Family support: Helping teenager mothers to cope*. Family Planning Perspectives 10, 1978, s. 322 – 333.
- HAMPLOVÁ, D. 2000. Postoje k manželství a rodičovství. In FIALOVÁ, L. aj. (ed.). *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 67–98. ISBN 80-85850-87-7.
- HAŠKOVÁ, H. 2009. *Fenomén bezdětnosti*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2009, 264 s. ISBN 978-80-7419-020-9.
- CHALOUPKOVÁ, J.; ŠALAMOUNOVÁ, P. 2004. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004, 60 s. Sociologické studie. ISBN 80-7330-062-1.
- KALIBOVÁ, K. 1997. *Úvod do demografie*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 1997, 52 s. ISBN 80-7184-428-4.
- KOCOURKOVÁ, J. 2002. Má populační politika v České republice perspektivu? In KOCOURKOVÁ, J. aj. (ed.). *Propulační politika – ano či ne: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, s. 13–28. ISBN 80-86547-19-1.
- KOCOURKOVÁ, J. 2007. Potratovost. In *Populační vývoj České republiky 2007. Populační vývoj České republiky 2007*. 1. vydání. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 2008, s. 51–57. ISBN 978-80-86561-46-2.

- KOCOURKOVÁ, J. 2008. Rodinná politika ve státech Evropské unie. In BARTOŇOVÁ, D. aj. (ed.). *Populační vývoj České republiky 2007*. 1. vydání. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 2008, s. 127–130. ISBN 978-80-86561-46-2.
- KOCOURKOVÁ, J. 2009. Rodinná politika v zorném úhlu (nejen) demografů. *Demografie*. 2009, roč. 51, č. 4, s. 229–234. ISSN 0011-8265.
- KOCOURKOVÁ, J. 2010a. Plánované rodičovství a reprodukční ztráty. In BARTOŇOVÁ, D. aj. (ed.). *Demografická situace České republiky: proměny a kontexty 1993–2008*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, s. 157–168. ISBN 978-80-7419-024-7.
- KOCOURKOVÁ, J. 2010b. Rodinná politika a její pronatalitní význam. In BARTOŇOVÁ, D. aj. (ed.). *Demografická situace České republiky: proměny a kontexty 1993–2008*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, s. 169–180. ISBN 978-80-7419-024-7.
- KŘEPELKA, P. 2005. Jak se liší aktualizovaná „doporučení k předpisu kombinované hormonální antikoncepce 2005“ a „medical eligibility criteria for contraceptive use who 2004“. *Moderní gynekologie a porodnictví* [online]. Březen 2005, vol. 14, č. 1, s. 23–27 [cit. 2013-08-05]. Dostupný z WWW: <http://www.hormonalni-antikoncepce.cz/odborna/Krepelka_porovnani_guidelines.pdf>.
- KUČERA, M. 2000a. Demografické chování mladých lidí v České republice, jeho sledování v průzkumech, hodnocení reálné situace a vnější vlivy. In FIALOVÁ, L. aj. (ed.). *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 7–28. ISBN 80-85850-87-7.
- KUČERA, M. 2000b. Představy o postavení sňatku a narození dětí v životní dráze mladých svobodných lidí. In FIALOVÁ, L. aj. (ed.). *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 45–66. ISBN 80-85850-87-7.
- LOUŽEK, M. 2002. Odolejme svádění socialistické propopulační politiky. In KOCOURKOVÁ, J. aj. (ed.). *Propopulační politika – ano či ne: sborník textů*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2002, s. 37–46. ISBN 80-86547-19-1.
- MANLOVE, J. 1997. *Early Motherhood in an Intergenerational Perspective: The Experiences of a British Cohort*. *Journal of Marriage and the Family* 59, 1997, s. 263–279.
- MATĚJKOVÁ, B.; PALONCYOVÁ, J. 2005. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích s ohledem na situaci v České republice*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2005, 79 s. ISBN 80-210-3630-3.
- MPSV, odbor 23. 2012. *Rodičovský příspěvek*. 2012 [cit. 2013-07-24]. Dostupný z WWW: <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/rodicovsky_prisp>.
- MPSV. 2008. *Rodinná politika na úrovni krajů a obcí*. 2008 [cit. 2013-08-15]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/6778/Rodinna_politika.pdf>

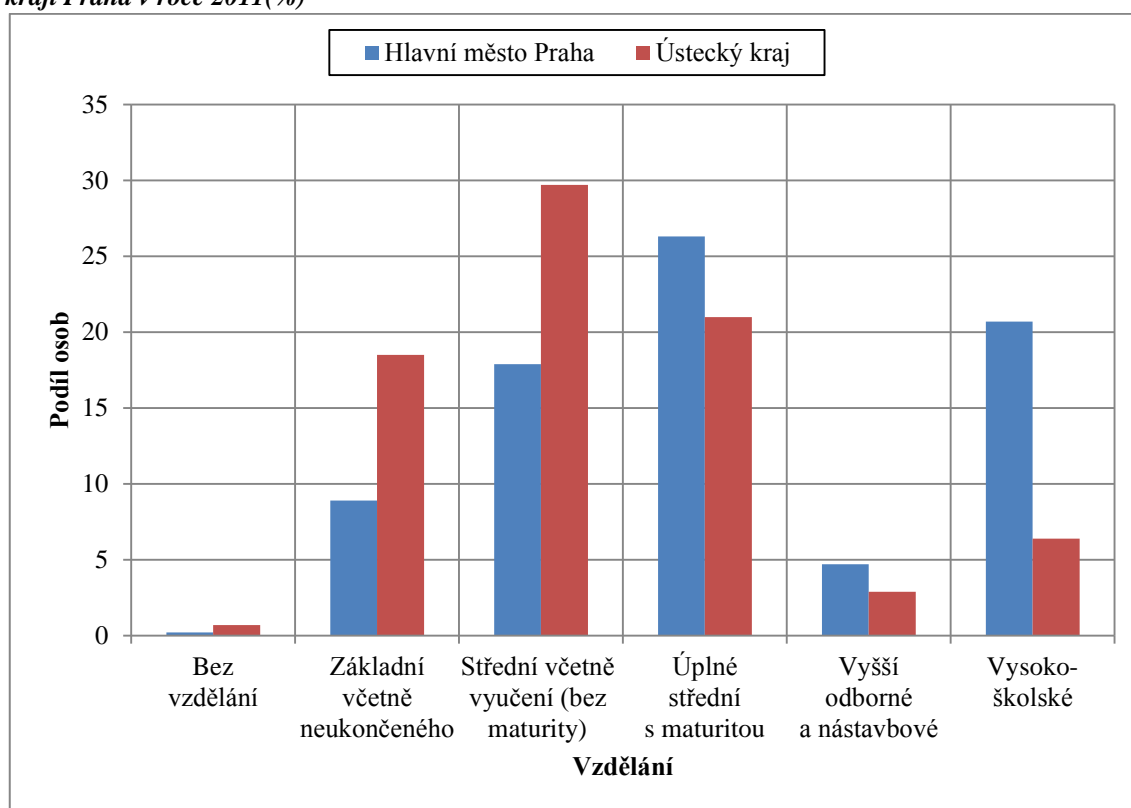
- NOVÁK, M. 2011. *Vývoj regionální diferenciace reprodukčního chování obyvatelstva v Česku v průběhu transformace*. Praha, 2011. 106 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova. Fakulta přírodovědecká. Dostupný také z WWW: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/82172>>.
- RABUŠIC, L. 2001. *Kde ty všechny děti jsou?: porodnost v sociologické perspektivě*. 1. vydání. Praha: SLON, 2001, 265 s. ISBN 80-86429-01-6.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, J. 2008. Porodnost. In BARTOŇOVÁ, D. aj. (ed.). *Populační vývoj České republiky 2007*. 1. vydání. Praha: Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, 2008, s. 41–49. ISBN 978-80-86561-46-2.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, J. 2010a. Nová demografická situace v České republice od počátku devadesátých let. In BARTOŇOVÁ, D. aj. (ed.). *Demografická situace České republiky: proměny a kontexty 1993–2008*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, s. 37–46. ISBN 978-80-7419-024-7.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, J. 2010b. Pokles porodnosti – hlavní faktor demografické změny. In BARTOŇOVÁ, D. aj. (ed.). *Demografická situace České republiky: proměny a kontexty 1993–2008*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010, s. 47–63. ISBN 978-80-7419-024-7.
- SOBOTKA, T. 2006. Bezdětnost v České republice. In HAMPLOVÁ, D. aj. (ed.). *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. 1. vydání. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006, s. 60–78. ISBN 80-7330-082-6.
- ŠÍDLO, L. 2008. Faktory ovlivňující regionální diferenciaci plodnosti v Česku na počátku 21. století. *Demografie*. 2008, roč. 50, č. 3, s. 186–198. ISSN 0011-8265.
- ÚZIS. 2012. *Potraty 2011*[online]. Praha: ÚZIS ČR, 2012 [cit. 2013-04-24], 99 s. Dostupné z WWW: <<http://www.uzis.cz/publikace/potraty-2011>>. ISBN 987-80-7280-979-0.
- VÁLKOVÁ, K. 2012. *Proměny plodnosti v nejnižších věkových skupinách matek z pohledu demografie*. Praha, 2012, 101 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova. Fakulta přírodovědecká. Dostupný také z WWW: <<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/99703>>.
- VAŇO, B. aj. (ed.) 2003. *Základy demografie*. 1. vydání. Bratislava: Občianske Združenie Sociálna práca, 2003, 133 s. ISBN 80-968927-3-8.
- VAŠKOVÁ, R. 2006. Rozhodovací procesy těhotných náctiletých dívek vedoucí k volbě časného rodičovství. In HAMPLOVÁ, D. aj. (ed.). *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. 1. vydání. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2006, s. 79–117. ISBN 80-7330-082-6.
- WEISS, P.; ZVĚŘINA J. 2001. *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. 1. vydání. Praha: Portál, 2001, 159 s. ISBN 80-717-8558-X.

SEZNAM POUŽITÝCH DATOVÝCH ZDROJŮ

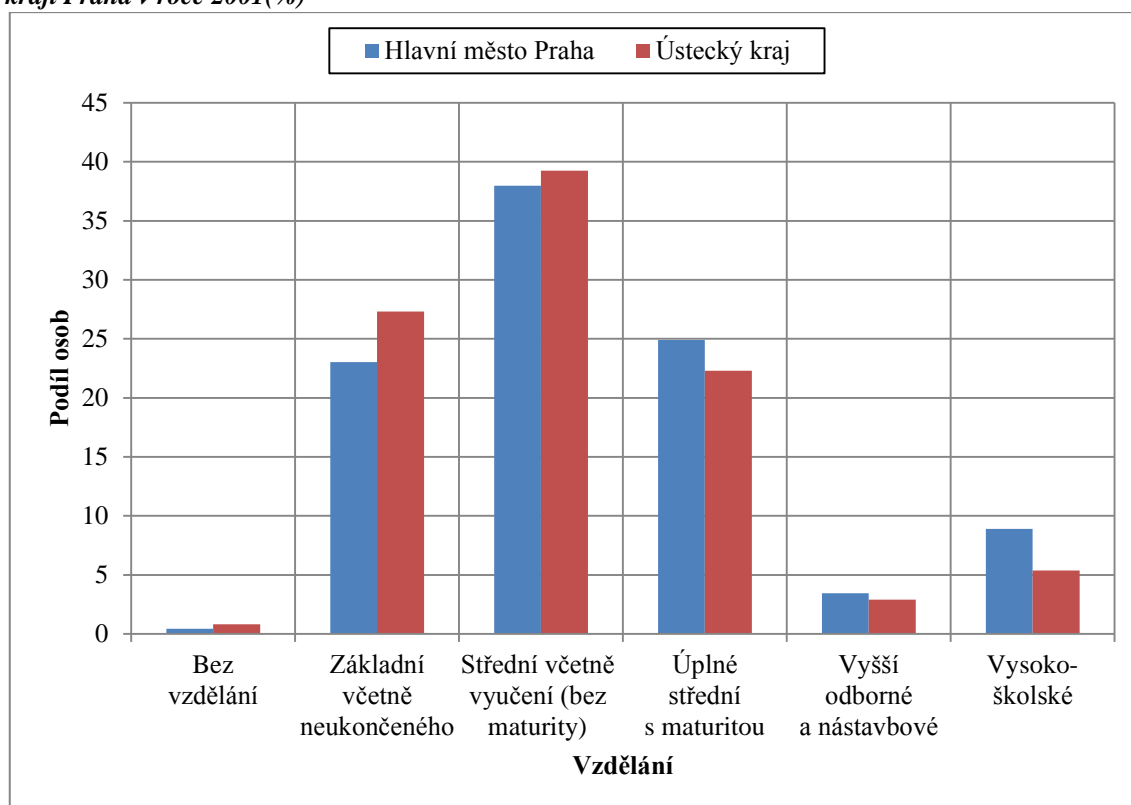
- Český statistický úřad. 2013a. *Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785–2012, absolutní údaje* [online]. [cit. 2013-06-02]. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu>.
- Český statistický úřad. 2013b. *Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785–2012, analytické údaje* [online]. [cit. 2013-06-02]. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu>.
- Český statistický úřad. 2013c. *Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785–2012, relativní údaje* [online]. [cit. 2013-06-02]. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu>.
- Český statistický úřad. 2005. *Sčítání lidu, domů a bytů 2001 – Pramenné dílo* [online]. [cit. 2013-06-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/p/4132-05>>.
- Český statistický úřad. 2012. *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. [cit. 2013-06-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/slodb2011/redakce.nsf/i/home>>.
- Český statistický úřad. *Specifický soubor poskytnutý B. Serbusovou* (poskytující informace o živě narozených dětí dle věkových skupin dle krajů od 1987 do 2011, o středním stavu žen dle věkových skupin dle krajů od 1987 do 2011, o živě narozených dle jednotek věku dle okresů od 1987 do 2011, o interrupcích dle jednotek věku dle okresů od 1992 do 2012, o mimomanželské plodnosti dle jednotek věku dle okresů od 1992 do 2012).
- Český statistický úřad. *Demografická ročenka ČR 2003–2011*. [online]. [cit. 2013-06-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/4019-12>>
- Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. 2012. *Zdravotnická statistika: Potraty 2011* [online]. [cit. 2013-05-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.uzis.cz/publikace/potraty-2011>>.
- Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR. 2001. *Zdravotnická statistika: Potraty 2000* [online]. [cit. 2013-05-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.uzis.cz/publikace/potraty-2000>>.

PŘÍLOHY

Příloha 1 – Podíl obyvatel dle vzdělání z celkového počtu obyvatel starších 15 let v Ústeckém kraji a kraji Praha v roce 2011(%)

Zdroj: SLDB, 2012

Příloha 2 – Podíl obyvatel dle vzdělání z celkového počtu obyvatel starších 15 let v Ústeckém kraji a kraji Praha v roce 2001(%)

Zdroj: SLDB, 2005